

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

Diplomová práce

Trestněprávní institut nutné obrany

Zpracoval: Radek Miclík

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. František Novotný, CSc.

2012

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Praze, dne 19. 3. 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ

„Na tomto místě bych rád poděkoval panu Doc. JUDr. Františku Novotnému, CSc. za vedení diplomové práce a panu Mgr. Jiřímu Levému, předsedovi Okresního soudu Plzeň – město, za jeho ochotu, vstřícnost a umožnění nahlédnout do dané problematiky v praxi.“

OBSAH

Úvod	1
1. Historický vývoj nutné obrany	3
1.1 Historický vývoj nutné obrany v českých zemích od 19. století.....	5
2. Právní úprava de lege lata	9
2.1 Nutná obrana ve znění vládního návrhu trestního zákoníku z roku 2004	9
2.2 Nutná obrana v novém trestním zákoníku.....	12
2.3 Podstata a účel nutné obrany	12
2.4 Podmínky nutné obrany.....	15
2.4.1 Útok	17
2.4.1.1 Osoba útočníka	20
2.4.1.2 Protiprávnost útoku.....	24
2.4.1.3 Zájem chráněný trestním zákoníkem.....	26
2.4.1.4 Útok přímo hrozící nebo trvajícím	27
2.4.1.5 Reálnost útoku a putativní obrana	29
2.4.2 Podmínky obranného jednání.....	31
2.4.2.1 Osoba obránce	31
2.4.2.2 Forma obranného jednání	34
2.4.2.3 Přiměřenost, resp. zcela zjevná nepřiměřenost obrany.....	35
2.4.2.4 Subjektivní zaměření obránce	38
3. Exces v nutné obraně.....	39
3.1 Exces intenzivní	42
3.2 Exces extenzivní.....	43
4. Automatické obranné mechanismy	45
4.1 Příklad z praxe.....	49
5. Srovnání nutné obrany s jinými právními úpravami	52
5.1 Občanskoprávní komparace	52
5.2 Správněprávní komparace	53
5.3 Mezinárodněprávní komparace	54
6. Srovnání s ostatními okolnostmi vylučujícími protiprávnost.....	56
6.1 Pojem a podstata okolností vylučujících protiprávnost.....	56
6.2 Krajní nouze	57

6.2.1	Nutná obrana a krajní nouze.....	58
6.3	Svolení poškozeného.....	60
6.4	Přípustné riziko.....	61
6.5	Oprávněné použití zbraně.....	62
7.	Srovnání institutu nutné obrany s vybranými zahraničními úpravami...	64
7.1	Slovenská úprava nutné obrany.....	64
7.2	Německá úprava nutné obrany.....	65
	Závěr.....	69
	Resumé.....	73
	Seznam použité literatury:.....	75
	Seznam příloh.....	80

Úvod

Trestní právo jako odvětví veřejnoprávní se zabývá určením, jaká společensky škodlivá jednání jsou trestnými činy. Na základě a v mezích zákona stanoví sankce za jejich spáchání a určí jakým způsobem stát prostřednictvím svých příslušných orgánů spáchání trestných činů a jejich pachatele zjišťuje a trestá. Základem trestní odpovědnosti je v trestním právu pouze spáchání trestného činu, jenž má jasně stanovené znaky zákonem. Za předpokladu, že některý ze zákonných znaků trestného činu absentuje, nelze hovořit o trestném činu jako takovém, ale o činu trestnému činu podobném. V těchto případech se jedná i o případy okolností vylučujících protiprávnost, mezi které patří krajní nouze, nutná obrana, oprávněné použití zbraně a od 1. 1. 2010 s účinností zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník („dále už jen TrZ či trestní zákoník“), také souhlas poškozeného a přípustné riziko. Trestní zákoník upravuje nejdůležitější a nejvíce frekventované okolnosti vylučující protiprávnost, avšak tento výčet okolností není taxativní, tedy není zcela uzavřený.

„Nutná obrana je nouzovým institutem nahrazujícím nemožnost orgánů státu v dané chvíli zabránit protiprávnímu jednání. Jakmile jednání pominulo, měly by nastoupit standardní mechanismy státního aparátu.“¹

Již dle názvu je zřejmé, že se tato diplomová práce bude zabývat seznámením se s institutem nutné obrany, avšak bude samozřejmě srovnávána i s ostatními okolnostmi vylučujícími protiprávnost, a také bude tento trestněprávní institut srovnáván s nutnou obranou v jiných právních odvětvích. Velmi často se totiž zapomíná, že institut nutné obrany je kromě trestního zákoníku upraven i například v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů („dále už jen ObčZ či občanský zákoník“) a to v § 418 odst. 2, přičemž ustanovení § 29 TrZ a § 418 odst. 2 ObčZ spolu úzce souvisí. Mimo občanský zákoník můžeme nalézt úpravu nutné obrany i v jiných právních předpisech.

I přesto, že institut nutné obrany není výslovně obsažen v žádných právních předpisech ústavní síly, dá se odvodit např. z článku 23 usnesení předsednictva

¹ ČERNÝ, Petr. Nutná obrana v současném pojetí. Státní zastupitelství. 2008, 07-08, s. 28.

České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky („dále už jen LZPS či Listina“). Článek 23 LZPS, jež se dá chápat jako určitá obdoba pojetí institutu nutné obrany, stanovuje, že občané mají právo postavit se na odpor každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod založený Listinou, a to za předpokladu, že činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.

Tato diplomová práce je systematicky rozdělena do sedmi oddílů. První část se zabývá nezbytným historickým vývojem nutné obrany ve světě a následně se zaměřuje na její úpravu v českých zemích od 19. století. Druhá část, která je hlavním pilířem této práce, pojednává o dnešní právní úpravě nutné obrany dle současného trestního zákoníku, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2010. Zde je rozebrána podstata a účel nutné obrany a její podmínky. V první z podkapitol tohoto oddílu je zmíněn návrh změny zákonné úpravy nutné obrany, který však nebyl přijat. Následující třetí kapitola se zabývá vybočením (exces) z nutné obrany. Čtvrtá část se zabývá často medializovanou problematikou automatických obranných mechanismů. Tyto mechanismy budou názorně rozebrány na příkladu z praxe. Do páté kapitoly je začleněno srovnání nutné obrany s jinými platnými právními předpisy, tedy s předpisy občanského, správního a mezinárodního práva, neboť jak již bylo uvedeno výše, samotný institut nutné obrany je obsažen i v jiných právních předpisech, jež se vzájemně ovlivňují. Šestá kapitola porovnává nutnou obranu s ostatními okolnostmi vylučujícími protiprávnost dle platné právní úpravy. V sedmém oddílu nalezneme srovnání institutu nutné obrany s vybranou zahraniční úpravou, a to se slovenskou a německou trestněprávní úpravou nutné obrany. V závěru práce je shrnutí veškerých poznatků, které byly získány během zpracování této diplomové práce spolu s návrhem právní úpravy *de lege ferenda*. Při vyhotovení této diplomové práce byla použita metoda kompilační, historická a komparační a dále také metoda dotazníkového průzkumu.

Tím, že institut nutné obrany a její aplikace v praxi je pro mnohé nepochopitelným problémem, provedl jsem pomocí dotazníku průzkum týkající se názoru dnešní společnosti na institut nutné obrany. Znění a výsledky dotazníku, které jsem získal, jsou obsaženy v přílohách č. 1 a č. 2 této diplomové práce.

1. Historický vývoj nutné obrany

„V průběhu historie právního myšlení se objevovaly stále nové a nové názory a teorie o základní struktuře nutné obrany, přičemž samozřejmě ne vždy byly tyto názory specifikovány do té míry, aby jich bylo možno prakticky použít v konkrétních případech, některé však vykonávaly značný vliv na praxi v dlouhých obdobích.“²

Nutná obrana, někdy také nazývána jako sebeobrana, je známa od nepaměti. Od svého počátku do současné doby však urazila kus cesty a prodělala značný vývoj. Dříve byl obránce de facto neomezený a nic mu nebránilo v tom, aby útočníka usmrtil. Postupem času bylo jeho jednání omezováno a byla stanovena jasná pravidla užívání nutné obrany.

Jedná se o jedno z nejstarších práv člověka, ale teprve stát mu dodal právní podobu. Zpočátku mohli pouze příslušníci nejvyšších společenských vrstev uplatňovat nutnou obranu, a možná také proto se od této doby dostala nutná obrana do filosofických, právních i politických rozprav a názorů.

Římský řečník a politik Marcus Tullius Cicero byl prvním, který ve své řeči na obranu Milóna právně vyjádřil nutnou obranu. Podle Cicera se jedná o nepsaný přírodní zákon, který nelze naučit, zdědit, který ale pochází z přírody, člověk ho akceptoval a je jím proniknut.³ Má povahu přirozeného práva, které nemůže být nikomu odňato a jehož základem je pud sebezáchovy. Je také dovozováno, že obránce nemusí hradit škodu, neboť tato škoda je uskutečněním jeho práva, je vynucena útočníkem a nemůže mu tedy být kladena za vinu.

V období středověku byla nutná obrana silně ovlivněna a zároveň omezena vlivem křesťanství. Bylo ji možné použít pouze za předpokladu, že není v rozporu s láskou k bližnímu svému. Zároveň však přikazovala použití nutné obrany za situace, že předmětem obrany byl bůh nebo tehdejší uspořádání společnosti. Tato náboženská povinnost byla označována jako „boj proti hříchu“.

² KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno: MU Brno, 1999. Historický vývoj nutné obrany, s. 13. ISBN 80-210-2198-5.

³ KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Historický vývoj nutné obrany, s. 14. ISBN 80-210-2198-5.

Od teologie se právní filosofie vymanila až v době osvícenství v 17. a 18. století. Od povinné nutné obrany se upustilo a začalo se upřednostňovat zdůvodnění kritickým rozumem. Hovoří se zde o období smluvního státu a společenské smlouvy, kdy dochází k myšlence dobrovolného odevzdání práva na nutnou obranu všech lidí do rukou státu, který má však povinnost zajistit jim bezpečnost, tzv. vyloučení stavu „bellum omnium contra omnes“.⁴ Pokud ale nastane situace, kdy stát nesplní svou zákonnou povinnost, člověk získává znovu právo se bránit samostatně a sám.

V 18. a 19. století zažívá nutná obrana velkého rozmachu z hlediska možnosti jejího využití proti nezákonným a neoprávněným zásahům představitelů státní moci. Významným přínosem byla Rousseauova teorie, která lidem přiznala právo na povstání při porušení společenské smlouvy panovníkem. Bylo to chápáno jako právo obrany proti nezákonnému jednání panovníka. Také koncepce německého filosofa Immanuela Kanta měla značný přínos. Zakládá se na „svobodě“, která je podmíněna zásadou nejvyššího řádu (jedná se o kategorický imperativ omezující vnější svobodu jedince pouze vnější svobodou jiných osob). Ten kdo se dopustí bezpráví, omezuje tím uplatňování svobody ostatních. Odpor proti tomuto bezpráví nelze považovat za nezákonné jednání, nýbrž za výkon nutné obrany, která je v tomto případě morálně žádoucí. *„Jako právo nevyplývá ze společnosti, nýbrž originárně přísluší každému člověku, aby mohl bránit svou osobní sféru, a člověk může toto právo využít, pokud mu stát nemůže zajistit ochranu jeho zájmů. Výkon práva nutné obrany souvisí proto bezprostředně s úkolem státu potírat bezpráví, neboť každý má své přirozené právo sebeobrany přenést na stát jen za podmínky, že stát vůbec může potřebnou ochranu zajistit a garantovat.“*⁵ Pokud výše zmíněné není splněno, jedná se právě o případ nutné obrany a jednotlivec může znovu využít jeho původní originární přirozené právo sebeobrany.

Počátkem 19. století vlivem demokracie nastal obrat v názoru na neomezenost jednání v nutné obraně. Klade se důraz na přiměřenost při odvracení útoku. Jednotlivé státy nutnou obranu a její omezení zakomponovaly do svých právních řádů, avšak ne vždy byla právní úprava stejně pojímána.

⁴ Jedná se o latinský výraz, který znamená „válka všech proti všem“.

⁵ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Historický vývoj nutné obrany, s. 16. ISBN 80-210-2198-5.

Následující podkapitola se bude zabývat vývojem nutné obrany v českých zemích od 19. století do současnosti.

1.1 Historický vývoj nutné obrany v českých zemích od 19. století

Na území českých zemí byla poprvé nutná obrana upravena v císařském patentu č. 117/1852 ř.z. ze dne 27. 5. 1852, jímž byl vydán zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích účinný od 1. 9. 1852, a to v § 2 písm. g). Aby se někdo dopustil zločinu vyžaduje se dle tohoto zákona zlý úmysl. Ustanovení § 2 písm. g) stanovuje, že důvodem, který vylučuje zlý úmysl, je skutečnost, že se skutek stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany. *„Že však tu byla spravedlivá nutná obrana, za to má se míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestati podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního (§335 a 431) za čin trestný z nedbalosti.“*⁶

Třicátá léta jsou ve znamení propracovanější německé nauky, ze které se při odůvodňování nutné obrany často vycházelo, avšak významní představitelé, jako jsou např. August Miřička a Prof. JUDr. Jaroslav Kallab, neměli stejný názor na terminologii nutné obrany. Miřička považoval nutnou obranu za případ vyloučení bezprávnosti. Na druhé straně podle Kallabovy teorie je nutná obrana chápána jako případ, kdy je vyloučena protiprávnost.

Svou koncepcí je nutná obrana začleňována do práva veřejnoprávní povahy a zároveň označována za zvláštní právo jednotlivce nezávislé na státu. Na rozdíl od dnešní právní úpravy nutné obrany, tento trestní zákoník připouštěl obranu jen v případech útoku na život (zahrnuje i útok na tělesnou integritu), svobodu a majetek. Útoky na jiné zájmy de facto vylučoval (jednalo se například o útok na čest⁷ nebo

⁶ § 2 písm. g) zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ze dne 27. května 1852

⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. 9. 1929 - Zm II 87/29

o útok na neporušenost pohlavní, pokud tento útok nespadá do útoku na tělesnou integritu). Pod ochranu spadají pouze jednotlivci, nikoliv kolektivy osob či stát.

Mezi obranou a útokem již byla požadována přiměřenost (také označována jako proporcionalita), a také bylo možné poškodit statek větší hodnoty za účelem ochrany statku menší hodnoty. Užití nutné obrany bylo možné za předpokladu, že útok nebyl doposud ukončen a nebo při vyprovokovaném útoku (tzn. útok vyprovokovaný napadeným). Nutné obrany se mohl domáhat útočník pouze v případě excesu (vybočení z nutné obrany) obránce. Rozlišovaly se 2 typy excesu. První je exces jarý (také označován jako exces stenický či exces síly), který vzniká například ze zlosti či z pomstychtivosti. Druhý typ se nazývá exces chabý (nebo také jako exces astenický nebo exces slabosti) vznikající zejména z poděšení, strachu nebo z leknutí. Při splnění podmínek druhého typu (exces chabý) byl napadený zcela beztrestný.

Další významná změna právní úpravy nutné obrany ale i celého českého trestního práva nastává po roce 1948, kdy se dostává pod vliv sovětské ideologie. Dne 12. 7. 1950 byl přijat nový trestní zákon č. 86/1950 Sb. s účinností od 1. 8. 1950, který upravil institut nutné obrany v § 8 jako okolnost vylučující trestnost, a to ve znění: *„Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže a) útok přímo hrozil nebo trval a b) obrana byla útoku přiměřená.“*

Oproti předchozí právní úpravě je odlišná definice útoku⁸ a pod ochranu zákona nespádají pouze jednotlivci, ale lze i užít nutnou obranu na společenské instituce či zájmy, jež byly touto ideologií upřednostňovány. Úprava nutné obrany obsahovala nesnadno definovatelné široké pojmy, jež vedly k rozšíření trestní odpovědnosti. Nutná obrana již nebyla omezena, a tím byl rozšířen okruh společenských vztahů, na které se vztahovala. Šlo hájit i jiné zájmy než pouhý život, svobodu či majetek, a to zejména ve vztahu k obraně lidově demokratické republiky

⁸ V předešlém trestním zákonu byl úmysl jako jeden ze znaků útoku. Nový trestní zákon již tento znak v případě útoku nevyžaduje.

a její socialistické výstavby. Z hlediska proporcionality⁹ škoda hrozící útokem nesměla být ve velkém nepoměru se škodou, která by vznikla odvracením útoku.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon („dále už jen TZ či trestní zákon“) přijatý dne 29. 11. 1961 s účinností od 1. 1. 1962 je považován za nejvíce novelizovaný trestní zákon na našem území. Ustanovení o nutné obraně je obsaženo v § 13 tohoto zákona, a to nejprve ve znění: „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku*“. I přes desítky novelizací trestního zákona, ustanovení o nutné obraně doznalo pouze jedné změny provedené zákonem č. 290/1993 Sb., s účinností od 1. 1. 1994, a to v konečné podobě: „*Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku*“.

Rozšíření mezi nutné obrany bylo zdůvodněno požadavky jak teorie tak i praxe, které upozorňovaly na to, aby podmínky nutné obrany nebyly splněny jen ve chvíli, kdy je obrana naprosto nepřiměřená povaze útoku. Bylo potřeba brát zřetel na to, že osoba, která jedná v nutné obraně, mnohdy nemůže patřičně zhodnotit hrozící či trvajících útok a podle toho také zvolit odpovídající prostředek obrany. I přesto, že tedy došlo k rozšíření mezi nutné obrany, Lněnička zastával názor opačného rázu a ve svém článku¹⁰ polemizuje s názorem Dolenského, který uvádí, že je důležité vykládat nový pojem „způsob útoku“ jak z hlediska jazykového tak i z hlediska dalších metod výkladu. Pojem „způsob útoku“ v sobě zahrnuje celou nebezpečnost útoku, ale mimo jiné také další znaky útoku, a to kupříkladu vlastnosti útočnicka, jeho úmysl či spolupráce dalších osob na útoku. Dolenský dále ve svém článku¹¹ uvádí, že při užití nutné obrany není vyžadována proporcionalita obětované a ohrožené hodnoty. Lněnička se v již ve shora uvedeném článku zaměřuje pouze

⁹ Pojem přiměřenosti nalezneme definovaný v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, sp. zn. 6 Nt 301/58
¹⁰ LNĚNIČKA, Jiří. Ad "Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)". Bulletin advokacie. 1994, č. 4, s. 13. Dostupný také z WWW: <<http://www.advokatni-komora.cz/pages/bulletin-jednotlivacisla.html>>.

¹¹ DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)". Bulletin advokacie. 1994, č. 1, s. 24-25. Dostupný také z WWW: <<http://www.advokatni-komora.cz/pages/bulletin-jednotlivacisla.html>>.

na problém nahrazení slov „povaze a nebezpečnosti“ (útoku) slovem „způsobu“ (útoku). Uvádí, že záměr zákonodárce je správný, avšak jeho způsob realizace nikoliv. Dle názoru Lněničky je dřívější úprava mnohdy výhodnější pro obránce, i když dále uvádí, že i tato právní úprava není ideální.

Záměrem novely bylo posílení práv obránce, který při útoku mnohdy řeší obtížnou situaci, a to v časové tísní a pod psychickým tlakem, a musí tedy jednat okamžitě. Z těchto důvodů nelze mít na osobu obránce přehnané nároky při výběru způsobu užití obrany. Subjektivní pojetí obránce však není zcela absolutní. Pokud by obrana odpovídala mylným představám, obránce by odpovídal za následky, jež způsobil.

Ustanovení § 13 tohoto zákona stanovilo ještě daleko větší podmínky nutné obrany ve prospěch obránce. Abstraktnost § 13 TZ byla vyplněna judikaturou, a to zejména judikaturou Nejvyššího soudu (viz. judikatura v následujících kapitolách).

Další legislativní pokus o změnu ustanovení nutné obrany byl v roce 1995, kdy poslanec Tomáš Svoboda spolu s několika dalšími poslanci podal návrh na změnu, resp. rozšíření tohoto ustanovení, a to přidáním věty: „o nutnou obranu jde však vždy, je-li vážně ohroženo zdraví nebo život“. Tento návrh byl však zamítnut, neboť by mohlo docházet k zneužívání tohoto ustanovení, jež by dle mého názoru rozšiřovalo až přes míru možnost užití nutné obrany.

I přes mnohé návrhy zařazení nové právní úpravy nutné obrany do nového trestního zákoníku, byl nakonec převzat v téměř nezměněném znění § 13 trestního zákona po novele zákona č. 290/1993 Sb. Doposud nejnovější trestní zákoník č. 40/2009 Sb. ze dne 8. 1. 2009 nabyt účinnosti dne 1. 1. 2010. Institut nutné obrany je zde vyjádřen v § 29, a to ve znění § 13 předcházejícího trestního zákona, jak již bylo řečeno výše. Více bude rozebíráno v následujících kapitolách.

2. Právní úprava de lege lata

Z důvodu přemíry novel trestního zákona č. 140/1961 Sb. volali odborníci i česká veřejnost po nové zákonné úpravě. Nutnost výrazné změny si uvědomovali nejen státní zástupci, soudci či advokáti, ale dokonce i například policisté nebo psychiatři, kteří se zabývají trestním právem, pachateli a oběťmi trestné činnosti. Výše uvedený trestní zákon, který pozbyl platnosti dne 31. 12. 2009, byl totiž přijat už v roce 1961 a i přes četné novelizace zůstal i po 20 letech od revoluce stále poplatný tehdejší státní ideologii. Trestní zákoník, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2010, přinesl v českém trestním právu řadu významných změn. Mezi nejvýznamnější patří zavedení formálního pojetí trestného činu s materiálním korektivem, přerozdělení trestných činů na zločiny a přečiny, zavedení nových alternativních trestů a m.j. byla také změněna systematika trestního zákoníku, která lépe vystihuje závažnost chráněných zájmů. Výrazné změny proběhly i v zákonném zakotvení okolností vylučujících protiprávnost (více v následujících kapitolách, a to zejména v kapitole č. 6).

Dovoluji si tvrdit, že se jedná o velice propracovaný soubor znalostí a dlouholetých zkušeností našich předních odborníků zabývajících se trestním právem, který svým obsahem a strukturou dosahuje stejných kvalit jako leckteré moderní zákoníky v ostatních moderních demokratických zemích a na pomyslném žebříčku kvality je jim postaven naroveň.

2.1 Nutná obrana ve znění vládního návrhu trestního zákoníku z roku 2004

Hlavním impulsem, při rekodifikaci trestního práva hmotného, pro zvýšení pozornosti o okolnostech vylučujících protiprávnost, byla dosavadní praxe orgánů činných v trestním řízení. Záměrem nově formulovat podmínky nutné obrany a i jiných okolností vylučujících protiprávnost, bylo zajištění nestíhání osob, které vystupují na ochranu zájmů chráněných trestním zákonem. Smyslem navrhovaných změn institutu nutné obrany byla zejména snaha zpřísnit podmínky, za kterých by bylo možno v rámci této okolnosti vylučující protiprávnost jednat, neboť postavení obránce vůči útočníkovi dle ustanovení § 13 TrZ, ve znění pozdějších předpisů, bylo dle názoru navrhovatelů nevýhodné.

Čeští odborníci z odvětví trestního práva se snažili tento problém vyřešit a navrhovali změnu úpravy institutu nutné obrany, a to ve znění:

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, místu a času útoku, anebo okolnostem vztahujícím se k osobě útočnicka nebo osobě obránce.

*(3) Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.*¹²

Odstavec první až na modifikaci „trestním zákonem“ místo slov „tímto zákonem“ zůstal totožný s předchozí právní úpravou. Následující druhý odstavec byl pojat mnohem obsáhleji. „Došlo ke zpřesnění „nevýstižného“ termínu „způsob útoku“, kde vedle tohoto jsou vyjmenovány i další okolnosti, které ovlivňují samotné obranné jednání napadeného v okamžiku útoku.“¹³ Navrhovaná úprava, i když to bylo doporučováno, nevychází ze vzorů rakouské či německé úpravy, kde hlavním základem je potřeba (nutnost) obrany k odvracení útoku namísto našeho pojmu zcela zjevná nepřiměřenost způsobu útoku. Jsem stejného názoru jako tvůrci tohoto návrhu, a to že nutnost obrany již dostatečně vyplývá ze samotného znění této okolnosti vylučující protiprávnost, přičemž pojem nutné obrany je zároveň zmíněn i v odstavci tohoto ustanovení a zároveň je hojně užíván jak v teorii tak i v dlouholeté praxi.¹⁴ Oproti jiným zahraničním úpravám (např. již zmíněné německé či rakouské úpravě) návrh výslovně nezdůrazňuje protiprávnost útoku, vyplývající z pojmu a povahy „útoku na zájem chráněný zákonem“.¹⁵ Naopak odstavec třetí vychází ze vzorů trestních zákoníků vyspělých evropských států, v němž se posiluje postavení obránce, který nesplní zcela podmínky nutné obrany,

¹² ŠÁMAL, Pavel. Osnova trestního zákoníku 2004-2006. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2006. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 66. ISBN 80-7179-527-5.

¹³ HRUŠKA, Jiří. *Institut nutné obrany ve světle navrhované rekodifikace trestního zákoníku*. Trestní právo, 2007, roč. 12, č. 12, s. 15. ISSN 1211-2860

¹⁴ Srov. č. 36/1965 Sb. rozh. tr.

¹⁵ Zde je ovšem nutné podotknout, že ne vždy se musí jednat o jednání vykazující znaky trestného činu, neboť se může jednat o jednání, které má znaky přestupku, a nebo trestnost činu zanikla.

avšak z důvodu subjektivních pocitů vyvolaných útokem. Odstavec třetí měl za úkol vyloučení trestnosti obránce při překročení mezí nutné obrany vůči jednání útočnicka, a to za ztížených okolností jako je např. brutalita, strach či úlek vyvolaný jednáním útočnicka. Již v minulosti se v našem právním řádu objevila obdobná úprava nutné obrany, a to pod názvem „Spravedlivá nutná obrana“.¹⁶

Při projednávání návrhu nového trestního zákoníku byla upřednostněna verze úpravy nutné obrany dle § 13 trestního zákona, což bylo zdůvodněno tím, že tato právní úprava je zcela dostačující. Hlavními argumenty, jež zdůvodnily nepřijetí nového pojetí nutné obrany, byly: *„Za prvé - ve vládním návrhu je rozšířená dikce dnešního znění dnes platného § 13 trestního zákona, takže je rozšířena tato druhá věta, která stanoví meze nutné obrany. Tím je nutná obrana fakticky zúžena. Za druhé – odstavec 3 vládního návrhu může být nebezpečný pro ty, kteří jednají v rámci nutné obrany a nebudou jednat v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.“*¹⁷

Dle mého názoru rozšíření odstavce druhého by nevedlo k zúžení nutné obrany, neboť již dnes soudy vykládají pojem „způsob útoku“ v mnohem širším významu (praxe zde pod něj zahrnuje způsob provedení, osobu útočnicka, jeho vlastnosti, projevené úmysly, použití zbraně, počet útočníků apod.). Co se týče úpravy třetího odstavce, domnívám se, že tato úprava mohla být pro obránce jedinečným přínosem. Nezastávám názor poslanců, kteří tvrdí, že by zakotvení tohoto odstavce vedlo k tíži obránců. Pokud by se osoba jednáající v nutné obraně dopustila excesu a nejednala by v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem, bylo by její jednání považováno za „normální“ exces a jednání této osoby by bylo právně kvalifikováno za použití např. ustanovení o mimořádném snížení trestu či polehčujících okolností, apod. V různé odborné literatuře se také hovoří o problému dokazování tohoto subjektivního stavu před soudem. Kritici dále hovoří o nemožnosti ex post provést rekonstrukci nebo vyšetřovací pokus, a to z toho důvodu, že rozrušení obránce a jeho stupeň již nelze posoudit. Domnívám se však,

¹⁶ § 2 písm. g) zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ze dne 27. května 1852

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. Osnova trestního zákoníku 2004-2006. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2006. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 67. ISBN 80-7179-527-5.

že by tento problém bylo možné řešit stejným způsobem jako v případě § 141 a 146a TrZ, a to pomocí znaleckých posudků.

Jsem však toho názoru, že tento odstavec neřeší dva zásadní problémy, které jsou podle mne „kamenem úrazu“ tohoto ustanovení. V první řadě je to nemožnost následné aplikace nutné obrany vůči excesu obránce, neboť při aplikaci tohoto ustanovení by obránce nebyl trestně odpovědný a jeho jednání by nebylo protiprávní. Druhý problém by mohl nastat při aplikaci tohoto ustanovení, které by sice vyloučilo trestnost obránce za podmínek excesu (intenzivního i extenzivního - viz 3. kapitola), ale nevyloučilo by občanskoprávní odpovědnost, která je mnohdy více citelnější než trestní odsouzení (náhrada škody, ochrana osobnosti apod.). Tento jev je natolik nemotivující, že si člověk, který si je vědom možnosti takového stavu, často rozmyslí, zda se útoku postaví či nikoliv. Z hlediska prevence proti kriminalitě je tento jev velmi nežádoucí.

Troufám si říci, že tento návrh nového pojetí nutné obrany by přinesl určité pozitivní rysy. Tato úprava by dle mého názoru byla funkční, avšak jak je ze shora uvedeného zřejmé, není také zcela vyhovující. Možnost další právní úpravy institutu nutné obrany po odmítnutí výše uvedeného návrhu poslaneckou sněmovnou není bohužel na blízském pořadu jednání.

2.2 Nutná obrana v novém trestním zákoníku

Institut nutné obrany jako jedna z okolností vylučujících protiprávnost je v novém trestním zákoníku upraven v § 29, ve kterém stojí, že čin, který by byl za normálních okolností trestný, není trestným činem za předpokladu, kdy někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem. V odstavci druhém je však zmíněno, že se nejedná o nutnou obranu v případě, kdy obrana byla zcela zjevně nepřiměřená útoku. Jak je na první pohled zřejmé, svým obsahem se text zákona vůbec neliší od předchozí právní úpravy (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů).

2.3 Podstata a účel nutné obrany

Nutná obrana, jako jeden ze státem uznaných a upravených způsobů při řešení konfliktu obránce a útočníka, je velmi potřebná, poněvadž sám stát

nedokáže účinně ubránit všechny občany za všech okolností před protiprávními útoky. Podstatou nutné obrany je ochrana zájmů chráněných trestním zákonem¹⁸, a to tak, že obránce sám odvrátí útok na tyto zájmy činem, který by byl jinak trestným činem namířeným proti útočníkovi. Obránce jedná ve shodě s trestním zákoníkem a ne v rozporu s ním, neboť odvrací útok činem, jenž chrání stejné zájmy jako trestní zákoník. Svým jednáním (aplikace práva proti bezpráví) osoba uplatňující nutnou obranu nahrazuje zásah veřejných orgánů, tudíž toto jednání je společensky prospěšné a žádoucí, a proto nemůže být obránce postihnut žádným trestem či jinou alternativní sankcí.¹⁹ „*Jde o střet zájmů na ochraně různých společenských vztahů, a to na jedné straně zájem, který byl napaden útokem (např. zdraví poškozeného obránce), a na druhé straně zájem či zájmy útočnicka (např. zdraví nebo život útočnicka), které jsou při nutné obraně obětovány, aby tak byl odvrácen útok.*“²⁰ Střet zájmů bránící se osoby a osoby útočící je řešen zákonem ve prospěch tohoto obránce, jehož napadené zájmy mají do určité míry přednost před zájmy útočnicka. Hlavními argumenty pro takové vysvětlení jsou kupříkladu:

a) Na straně útočnicka: Zavrženíhodnost a protiprávnost jednání útočnicka, který má moment překvapení a může si vše dopředu promyslet a naplánovat. Formu útoku a její intenzitu volí sám útočník, a pokud bude po psychické stránce znevýhodněn, má možnost jeho protiprávní jednání odložit či přerušit.

b) Na straně obránce: Obránce hájí své vlastní zájmy, někdy i zájmy jiných osob a také obecný zájem státu při boji proti kriminalitě. Obránce je oproti útočníkovi ve značné nevýhodě, neboť někdy ani netuší, že bude napaden a nemá možnost použít patřičné obranné prostředky. Obránce, kterému je útok proti jeho vlastní vůli vnucen, se musí přizpůsobit okolnostem a mnohdy jedná pod velkým tlakem, tedy v silném afektu, stresu nebo v časové, popřípadě jiné tísní.

Nutná obrana je jakékoliv jednání, které je schopné zabránit či zeslabit omezení chráněných zájmů, které hrozí z útoku. Nutná obrana je řazena jako

¹⁸ Trestním zákonem se dle § 110 TrZ myslí trestní zákoník a podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

¹⁹ Srov. R II/1965 a č. 25/95 Sb. rozh. tr.

²⁰ ŠÁMAL, Pavel, et al. Trestní zákoník I : komentář : § 1- 139. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 329. ISBN 978-80-7400-109-3.

speciální privilegovaný případ krajní nouze, což je dovozováno z toho, že nutná obrana postihuje toho, kdo nebezpečí úmyslně způsobil, tedy útočníka. V případě, že obránce jednal za podmínek nutné obrany, je jeho trestnost za takový čin vyloučena již v době jeho spáchání, a proto také nelze aplikovat ustanovení o zániku trestnosti, která nastává až zpětně po činu.²¹

Institut nutné obrany je z pohledu boje s trestnou činností zcela nezbytný, avšak kromě řady kladů má tento institut i možné nevýhody. Z pozitivního hlediska má nutná obrana především **preventivní funkci**, jež mnohdy působí už před samotným započítím páčání trestného činu. Pokud již bylo započato jednání vedoucí ke spáchání trestného činu, i v tomto případě plní nutná obrana preventivní funkci, neboť působí již během trestného jednání, případně bezprostředně po činu, a to oproti trestu, který začíná působit s delším odstupem po páčání či spáchání trestného činu. „*Nutná obrana je nástroj, který prvotně působí, aby pachatel zanechal započaté činnosti. Začne-li pachatel jednat, nutná obrana ho může přimět k zakončení páčání trestné činnosti.*“²² Dalším pozitivním faktorem je **výchovná funkce**, kdy nutná obrana může pachatele odradit od další jeho trestné činnosti. Mezi negativní hlediska patří především faktor strachu obránce z pachatele, který může způsobit to, že obránce se nehodlá bránit a nebo v opačném případě užije institutu nutné obrany s mnohem větší intenzitou, než je potřebné a zákonem dovolené. Jako další negativní aspekt, jež vede k neuzití obranného jednání proti pachateli trestného činu, je mnohdy samotné trestní stíhání obránce. Dle mého názoru je obránce pod vidinou všech nepříjemností trestního stíhání a zdlouhavého soudního procesu tímto demotivován a své obranné jednání si velmi často raději rozmyslí.

Účelem nutné obrany je dát občanům možnost uplatnit své právo proti bezpráví, tedy možnost ochrany svých vlastních zájmů, nebo i zájmů jiných osob, zájmů státu a společnosti. Tato skutečnost vyplývá z faktu, že sám stát nemůže vždy zajistit včasné zásah veřejných orgánů k ochraně občanů. Při užití nutné obrany se uplatňuje zásada, že riziko vyvolané útokem by měl nést útočník, a nikoli obránce. „*Útočník svým jednostranným jednáním totiž vyvolal situaci, za které bylo použito*

²¹ Srov. č. 36/91 Sb. rozh. tr.

²² KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany : Nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". Právní fórum. 2006, č. 12, s. 440.

nutné obrany, a proto by se ustanovení § 29 mělo uplatňovat ve prospěch obránce co nejvýrazněji a co nejšířeji (samozřejmě v souladu se zákonem), neboť jen tak se bude posilovat vůle všech řádných občanů odvracet přímo hrozící nebo trvajících útoky na zájmy chráněné trestním zákoníkem.“²³

„Přímý vstup občanů do boje s pachateli trestných činů prostřednictvím odvracení jejich útoků významně napomáhá upevnění právního řádu a k vytvoření takového žádoucího stavu ve společnosti, aby pachatelé trestných činů se setkávali s bezprostřední reakcí a odporem“²⁴

Nutnou obranou je odvracení útoku, přičemž není důležité, jestli bylo útoku zabráněno jednáním čistě obranného charakteru (např. vykrývání úderu, zachycení hozeného předmětu, nastavení nože či jiného předmětu proti hrozícímu úderu útočnicka, apod.), nebo zda se jednání obránce stalo protiútokem (např. odzbrojení útočnicka, protiúderu či užití zbraně, apod.). Nejen v tomto druhém případě se jedná o nutnou obranu, jelikož i v případě jednání obranného charakteru lze naplnit skutkovou podstatu trestného činu (např. vykrytí úderů útočnicka ostrým či jiným předmětem, a tímto způsobem zapříčinit zranění útočnickovi).

2.4 Podmínky nutné obrany

Zde je důležité podotknout, že nutná obrana je právem a nikoliv povinností každého občana. Je tedy zcela na každém občanovi, jestli toto právo obrany využije či nikoliv a pokud ano, tak jakým způsobem. Obranu vlastních a ani jiných společenských zájmu nelze nikomu nařídít, s výjimkou osob, kterým byla povinnost chránit určité zájmy uložena zvláštními předpisy (o těchto osobách bude dále hovořeno v podkapitole 2.4.2.1). Jediné, k čemu je běžný občan (bez uložené povinnosti viz. výše) na základě zákona povinen, je překažení nebo oznámení trestného činu ve smyslu ustanovení § 367 a 368 TrZ. Jedná se však o taxativní výčet trestných činů, u kterých je zájem státu na jejich oznámení a překažení nejvyšší, což značně zužuje tuto zákonem danou povinnost.

²³ ŠÁMAL, Pavel, et al. Trestní zákoník I : komentář : § 1- 139. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 329. ISBN 978-80-7400-109-3.

²⁴ KUČHTA, Josef . Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Úvodem, s. 8. ISBN 80-210-2198-5.

V souladu se zásadou zákonnosti je zde dán požadavek přesného vymezení podmínek nutné obrany. Nutná obrana dle § 29 TrZ obsahuje dvě podmínky, které musí být splněny společně, jinak by jednání osoby bylo trestné. První podmínkou nutné obrany je odvrácení hrozícího nebo trvajících útoku na zájem chráněný trestním zákonem. Druhá podmínka stanovuje, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená útoku. Mezi útokem a obranou není vyžadována proporcionalita.

K nutné obraně je oprávněn kdokoli, tedy každý, jenž byl sám bezprostředně ohrožen útokem, ale také i ten, proti kterému útok nebyl vedený a ani jím nebyl dotčen (tzv. pomoc v nutné obraně). V tomto druhém případě není ani zapotřebí obranného jednání osoby, vůči níž útok směřuje. Platí zde zásada, že proti jednání v nutné obraně není přípustná nutná obrana. Z toho tedy vyplývá, že jednání útočnicka proti bránící se osobě, která jedná v nutné obraně, ale také i proti osobě bránící zájmy jiného (tzv. pomocník v nutné obraně), je třeba chápat za další pokračování v útoku a to nehledě na to, zda útok byl již od počátku mířený proti osobě, která jedná v nutné obraně či proti jiné osobě. A proto je tedy osoba jednajících v nutné obraně oprávněna překonat tento pokračující útok, ale jen takovým způsobem, který není zcela nepřiměřený útoku. Tuto skutečnost lze dovodit nejen z volné dikce § 29 TrZ, ale zejména ze základních přirozených práv člověka a mravního požadavku solidarity mezi občany, vyplývající kupříkladu z Listiny.²⁵

Existuje několik členění podmínek nutné obrany, například Kuchta²⁶ člení podmínky nutné obrany do dvou skupin, a to na podmínky vzniku situace nutné obrany, zahrnující samotný útok, jeho protiprávnost a společenskou nebezpečnost (nyní společenskou škodlivost), přímou hrozbu či trvání útoku a reálnost útoku. Do druhé skupiny řadí podmínky určující jednání obránce. Pod tuto kategorii spadá osoba obránce, forma obranného jednání, potřebnost a přiměřenost, resp. zcela zjevná nepřiměřenost obrany apod. Po zralé úvaze jsem se rozhodl v následujících podkapitolách dodržet stejnou linii a rozdělit podmínky na podmínky vzniku situace nutné obrany (tedy útok a jeho předpoklady) a na podmínky obranného jednání.

²⁵ čl. 2 odst. 3, čl. 3 odst.3, čl. 6 odst. 4 LZPS

²⁶ KUČHTA, Josef . Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 72-73. ISBN 80-210-2198-5.

Důležité je však ještě podotknout, že aby bylo vůbec možné aplikovat ustanovení o nutné obraně, musí být tyto podmínky splněny jak na straně útočnicka, tak i na straně obránce.

2.4.1 Útok

I přesto, že v české trestněprávní nauce absentuje definice pojmu útoku, je útok charakterizován jako ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, které bylo vyvoláno úmyslným, protiprávním (nedovoleným) a určitým způsobem společensky škodlivým jednáním osoby, která tak činí buď konáním, což je nečastější případ (např. fyzické napadení), nebo opomenutím. Jako příklad opomenutí lze např. uvést případ narušení domovní svobody tím, že osoba neopustí byt jiného a neoprávněně v něm setrvává²⁷, nebo případ jednání železničního zřízence, který záměrně nepostaví výhybku, aby způsobil srážku dvou vlaků, který uvádí Solnář.²⁸ Platí zde, že forma konání i opomenutí jsou si rovny a následky takovýchto jednání mohou být stejně závažné.

Jak uvádí František Novotný, na otázku, zda musí být útok jednáním úmyslným, není jednotná odpověď. „*Část zahraniční teorie má za to, že to je i jednání z nedbalosti, ve skutkovém omylu, ba dokonce jednání nezaviněné.*“²⁹ Osobně jsem toho názoru, že útokem může být pouze jednání úmyslné.

Jednání, které je dovolené, tudíž není protiprávní, nelze považovat za útok a nelze proti němu uplatnit nutnou obranu. Jednání osoby v nutné obraně má mnohdy znaky trestného činu, avšak není to podmínkou, neboť může mít znaky „jen“ přestupku či jiného deliktu, nebo trestnost činu zanikla.

Kuchta³⁰ uvádí, že z hlediska ohrožení chráněných zájmů lze uplatnit nutnou obranu vůči jednání, kterým nově vzniklo ohrožení chráněných zájmů nebo vůči jednání, které zvýšilo už dříve vzniklé ohrožení či rizika. Svůj názor zdůvodňuje tím,

²⁷ Srov. ust. § 178 TrZ – Porušování domovní svobody

²⁸ SOLNÁŘ, Vladimír; FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Základy trestní odpovědnosti. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha: Orac, 2003. E. Nutná obrana, s. 147. ISBN 80-86199-74-6.

²⁹ NOVOTNÝ, František. *Právo na sebeobranu: Jak se smíme bránit?*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2006, s. 44. ISBN 80-86920-10-0.

³⁰ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno: MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 73-74. ISBN 80-210-2198-5.

že tato jednání představují změnu existujícího stavu a je zde potřeba rychlého obranného jednání v podobě okamžitého zásahu občanů. Naproti tomu dále uvádí, že podmínka naléhavosti není splněna u jednání, kterým se udržuje již existující ohrožení či rizika, nebo u jednání, jimiž se udržují dříve vzniklé porušení zájmů. U těchto dvou jednání je sice také potřeba změny, ale lze jí dosáhnout činností státních institucí za pomoci řádného řízení. Z výše uvedeného je zřejmé, že v praxi není uplatnění nutné obrany možné u tzv. trvajících trestných činů či u reálně dokončeného útoku při splnění časové podmínky útoku.

Pojem útok je často ztotožňován s pojmem napadení. *„Napadení se projevuje v otevřených a často násilných aktivních jednáních, která bývají spojena s překonáním odporu nebo s potlačením možnosti odporu. Útok oproti tomu zahrnuje kromě násilných i jednání nenásilného charakteru, jako jsou např. některé trestné činy proti majetku.“*³¹ Z výše uvedeného je zřejmé, že pojem útok je definován abstraktně a zahrnuje mnohem širší pojetí než pojem napadení.

Za útok je považován i tzv. vyprovokovaný útok. Jedná se o případ, kdy osoba svým jednáním záměrně vyprovokuje jinou osobu k protiprávnímu útoku, proti kterému se pak sama brání. Zda lze proti takovému útoku užít ustanovení o nutné obraně je otázka, kterou teorie ani praxe doposud skoro vůbec neřešila, jen je ve zkratce uvedeno, že proti zaviněně vyprovokovanému útoku je možné užít nutnou obranu. Oto Novotný dále ale uvádí: *„Byl-li však útok vyprovokován pouze proto, aby „obránce“ unikl potrestání za vlastní „obránné jednání“ (je-li tedy vyprovokování „útokem“ součástí plánovaného vlastního útoku), nelze oprávněnost jednání v nutné obraně připustit.“*³² V tomto případě pak „obránce“ odpovídá za jím způsobené následky dle obecných zásad. Lze tedy dovodit, že v dalších případech, kdy provokatér jedná podle práva a svým jednáním se nedopustí ohrožení zájmů, má možnost uplatnit nutnou obranu proti vyprovokovanému útoku.

³¹ KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 73. ISBN 80-210-2198-5.

³² NOVOTNÝ, Oto, et al. Trestní právo hmotné I. : Obecná část. 6., aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2010. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 268. ISBN 978-80-7357-509-01.; a dále srov.č. 26/1967 Sb.rozh.tr.

Za provokativní jednání lze označit jakékoliv lidské jednání, které má schopnost vyvolat protiprávní útok. Provokace útoku je v případě protiprávního jednání „obránce“ považována za prostředek spáchání trestného činu. Problematikou užití či neužití nutné obrany proti vyprovokovanému útoku se zabývá např. Burda³³ či ještě více dopodrobna Kuchta³⁴, který rozlišuje několik typů provokativního jednání. Dále rovněž dodává, že je potřeba vycházet z objektivní a právní kvality jednání provokatéra, aby na základě tohoto jednání bylo možno omezit či vyloučit užití nutné obrany ze strany provokatéra. Jako první, který sám považuje za nejméně problematický, uvádí případ, kdy provokativní jednání je samo protiprávním a přímo hrozícím či trvajícím útokem. V této situaci je vyprovokovaný útočník v roli obránce, který jedná v nutné obraně. Na základě této skutečnosti nelze reakci provokatéra podřadit pod jednání v nutné obraně, nýbrž označit jeho jednání jako další protiprávní útok z jeho strany. Druhý případ tvoří jednání, kdy provokatér jedná podle práva (jednání právem dovolena ba dokonce vyžadována), a tímto svým jednáním vyvolá protiprávní útok třetí osoby. Z výše uvedeného vyplývá, že jeho provokaci nelze označit jako protiprávní útok, a tudíž proti tomuto provokativnímu jednání nelze užití nutnou obranu. Provokovaný tak musí nést veškeré následky svého jednání. Nesmíme však zapomenout, že na druhé straně provokatérovi stále zůstává možnost jednat v mezích nutné obrany, nezávisle na tom, zda jednal při svém provokativním chování úmyslně či nikoliv. Důležité je také zohlednění zvláštních okolností vyprovokovaného útoku, které mají veliký význam při vyvození trestní odpovědnosti a ukládání trestů jak provokovanému tak i provokatérovi, a to při nedodržení podmínek, kterými jsou obě strany vázány. Provokatérovi může být k tíži, že svedl jiného k trestnému činu (§ 42 písm. i) TrZ), naopak provokovanému polehčuje okolnost, že trestný čin spáchal pod vlivem hrozby či nátlaku (§ 41 písm. d) TrZ).

Definování pojmu útoku jako jednoho z nezbytných prvků pro vymezení základních podmínek uplatnění nutné obrany je důležité, a to zejména specifikováním jeho nezbytných znaků, mezi které zejména patří protiprávnost

³³ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. Trestněprávní revue. 2010, č. 2, s. 50.

³⁴ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 109-119. ISBN 80-210-2198-5.

a společenská škodlivost, bezprostřední hrozba nebo trvání útoku, zaměření na zájem chráněný trestním zákonem a reálná existence útoku. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že za útok tedy nelze považovat například záchvat epileptika.

2.4.1.1 Osoba útočníka

Jednání v nutné obraně se zaměřuje vždy jen proti útočníkovi a ne proti třetím nezúčastněným osobám³⁵, a proto je důležité správné vymezení útočníka. Pojem útočníka je v mnohých případech identický s pojmem pachatele trestného činu, avšak jak bude dále rozvedeno, nelze vždy tyto pojmy chápat stejně. Útočníkem je chápána osoba, která svým protiprávním jednáním ohrožuje zákonem chráněné zájmy. Útočníkem může být vždy pouze fyzická osoba.

Významná změna přišla s účinností zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim („dále už jen ZOPO či zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“), kdy za pachatele je považována i právnická osoba. Oproti předchozí právní úpravě, kdy právnická osoba neměla delikttní odpovědnost, byla od 1. 1. 2012 přiznána delikttní způsobilost i právnickým osobám. I přesto, že je právnická osoba dle § 9 ZOPO označena za pachatele trestného činu, jsem toho názoru, že právnickou osobu (spolky, obchodní společnosti, stát) nelze považovat za útočníka, neboť ve smyslu trestního práva sama nejedná. Nutnou obranu lze tedy užít proti fyzickým osobám tvořící orgány právnických osob nebo proti fyzickým osobám, které jsou v zaměstnaneckém vztahu s těmito právnickými osobami, a které se při zastupování takových osob dopustily protiprávního útoku.

Důležité je zmínit, že v případě, kdy útočí více osob najednou, je povolena nutná obrana proti každému z nich.³⁶ Za útočníka je považována i osoba, která se na útoku pouze podílí, jedná se kupříkladu o spolupachatele či nepřímého pachatele, nebo také o účastníka trestného činu za splnění podmínky, že obranou proti němu lze odvrátit útok hlavního pachatele. Důležité je také rozlišovat situaci, kdy dojde ke sročení k trestnému činu a nebo ke spolčení k trestnému činu. Při spolčení nelze užít nutnou obranu, neboť útok přímo nehrozí (jedná se o formu

³⁵ Vůči nezúčastněným osobám lze jednat pouze a jenom za podmínek krajní nouze.

³⁶ Srov. č. 24/56 Sb. rozh. tr.

přípravy k trestnému činu). Naopak při srocní už lze jednat v mezích nutné obrany proti každému ze srocných.

V případě, kdy dvě osoby utočí současně proti sobě, nelze považovat jednání kteréhokoliv z nich za nutnou obranu, neboť obě osoby mají postavení útočníka. Pokud stejným způsobem jedná více osob současně, bude jejich jednání kvalifikováno trestným činem rvačky dle § 158 TrZ. I když pojem rvačky není v zákoně přímo definován, chápeme jej jako úmyslné vzájemné napadání alespoň tří osob, kdy jsou všichni v postavení útočníka a svým protiprávním jednáním dosáhli takové intenzity, že ohrožují život nebo zdraví ostatních účastníků rvačky. Základním předpokladem rvačky je, aby byla splněna podmínka vzájemného střídání útoků, a na základě toho nelze jednání kteréhokoliv z nich označit za oprávněnou obranu.³⁷ Jak uvádí Kuchta³⁸, hlavní rozdíl mezi nutnou obranou a rvačkou je v subjektech útoku. Při uplatnění ustanovení o nutné obraně jsou subjekty rozděleny na dvě strany, a to na stranu útočící a na stranu obranou, kam spadají i pomocníci v nutné obraně. Za hlavní kritérium tohoto dělení lze označit prvotní iniciativu útoku, tedy zjištění, kdo s útokem fakticky začal. Z hlediska subjektivní stránky lze na základě motivu rozlišit rozdíl mezi rvačkou a nutnou obranou, a to především v případech, kde časové hledisko selhává a nelze přesně vyhodnotit správný závěr o povaze daného případu. „*Všichni účastníci rvačky jsou, na rozdíl od případu nutné obrany, pachateli a zároveň předmětem útoku; nejde však o spolupachatelství (§ 23).*“³⁹ Pokud se jedna osoba či skupina, která je napadena více útočníky, pouze brání jejich útoku, bude jednání takovéto osoby či osob posuzováno dle § 29 TrZ a nikoliv dle ustanovení o rvačce. Osoba zasahující do rvačky, která svým jednáním má snahu rvačku přerušit z toho důvodu, aby nedošlo ke zranění jakéhokoliv útočníka, není považována za osobu účastnící se rvačky, neboť zde není splněn požadavek subjektivní stránky této osoby účastnit se rvačky.⁴⁰

³⁷ Srov. Č. 165/49 Sb. rozh. tr.

³⁸ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 84. ISBN 80-210-2198-5.

³⁹ KUČHTA, Josef, et al. Kurs trestního práva : Trestní právo hmotné: Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Kapitola 1. Trestné činy proti životu a zdraví, s. 46. ISBN 978-80-7400-047-8.

⁴⁰ Srov. R 16/1986

Také může nastat zvláštní případ, kdy je přípustné užití nutné obrany v průběhu rvačky. První způsob tohoto zvláštního případu může kupříkladu nastat, když v průběhu rvačky jeden z účastníků výrazně překročí rámeček dosavadního způsobu boje, a tím se dopustí intenzivního excesu (zde lze uvést případ rvačky na pěsti, při kterém jeden z útočnicků náhle změní způsob boje tím, že vytáhne bodnou či střelnou zbraň s úmyslem způsobit újmu na zdraví nebo smrt jinému útočnickovi či útočnickům). Druhý možný způsob užití nutné obrany při rvačce nastane v případě, kdy se účastník již na ní dále nechce účastnit a ostatní to nerespektují, a i přes to ve rvačce dále pokračují. Dochází tu k extenzivnímu excesu a v takovém případě se může účastník, který se již nechce rvačky účastnit, bránit v mezích nutné obrany. Zde je však důležité podotknout, že tento útočník je i přes upuštění od dalšího útoku trestně odpovědný za své předešlé jednání.

Útočící osobou nikdy nemůže být neživá či živá věc (zvíře⁴¹). Útok zvířete je řazen pod okolnost opravňující jednání v krajní nouzi, avšak proti zvířeti, kterého poštval majitel, je jednání v nutné obraně povoleno, neboť zvíře je zde chápáno jen jako prostředek, nástroj, zbraň v rukou svého majitele. V takovém případě je obránce oprávněn užit obranu jak vůči zvířeti (např. zranit či usmrtit psa), tak i proti útočnickovi (majiteli zvířete), který zvíře na obránce poštval. Odpověď na otázku, kdy nepoštvá zvíře majitel ale osoba odlišná od vlastníka zvířete, je velice složitá a mezi právními odborníky nejednotná. Jako první možnost řešení tohoto problému lze uvést názor Domachina, který ve své knize *Krajnjaja neobchodimost' po sovetskemu ugolovnomu pravu* řadí tento nastalý stav pod případy jednání v krajní nouzi.⁴² Svou myšlenku obhajoval tím, že škoda je způsobena zvířeti a tedy škoda vzniká třetí osobě (majiteli zvířete) a nikoliv útočnickovi. Opačný postoj zastává Kuchta, který se přiklání k názoru použití ustanovení o nutné obraně, neboť existují i případy, kdy lze použít obranného jednání vůči zvířeti a i přesto způsobit škodu osobě, která zvíře poštvala. *„Fakt, že útočník použil k provedení útoku cizího nástroje, ještě neodůvodňuje rozdílné řešení od případu, kdy nástroj patří útočnickovi, a není možné připustit, aby o to, zda se má jednat o nutnou obranu nebo krajní nouzi, rozhodovalo pouhé vlastnictví použitého nástroje. Navíc obrana proti zvířeti*

⁴¹ Dříve byl útok zvířete řazen pod jednání, proti kterému byla povolena nutná obrana.

⁴² KUCHTA, Josef . *Nutná obrana*. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 78. ISBN 80-210-2198-5.

v takovém případě také způsobuje škodu na něm způsobenou“⁴³ S názorem Kuchty na tuto problematiku se plně ztotožňuji.

Pokud obránce zaútočí na útočníka s úmyslem vyrovnání si účtů, a to po ukončení útoku na jeho osobu, kdy mu už nehrozí žádné nebezpečí, je on sám považován za útočníka.⁴⁴ Obránce je za následek takového vlastního jednání trestně odpovědný a nemůže se hájit ustanovením o nutné obraně.⁴⁵

Rozdílné názory jsou také na otázku, jak se má přihlížet k útoku osob nepřičetných, osob pro věk trestně nezodpovědných a osob jednajících ve skutkovém omylu, a zda proti jejich jednání je přípustná nutná obrana nebo se spíše uplatní institut krajní nouze, který má oproti nutné obraně přísnější podmínky na základě subsidiarity, proporcionality apod. Dříve se upřednostňoval názor aplikace institutu krajní nouze rozšířený o její meze⁴⁶ proti jednání takovýchto osob. Solnář, Fenyk a Císařová⁴⁷ zastávají názor, že nutnou obranu nelze považovat za přípustnou proti útokům choromyslných osob a dětí, vyjma případu, kdy obránce o chorobném stavu útočníka nevěděl (tzv. domnělá obrana). Dolenský⁴⁸ zastává stejný názor, že se útok duševně chorého považuje za stav krajní nouze, ale v takovýchto případech připouští i způsobení větší škody, než jaká útokem hrozila. Burda se ve svém článku⁴⁹ spíše přiklání k názoru použití ustanovení nutné obrany proti jednáním výše uvedeným osobám, neboť dle jeho názoru útok těchto osob může být mnohdy obtížnější a i nebezpečnější než útok pachatele trestného činu. Nyní v české právní nauce názor aplikace nutné obrany převládá, avšak někteří autoři uvádějí, že by zde měla platit podmínka subsidiarity, která je typická pro krajní nouzi. To tedy znamená, že by se měla napadená osoba útoku nejprve vyhnout a teprve poté, kdy není jiná možnost,

⁴³ KUČHTA, Josef . Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 78. ISBN 80-210-2198-5.

⁴⁴ Srov. R 26/1967

⁴⁵ Srov. č. 18/79 Sb. rozh. tr.

⁴⁶ Meze krajní nouze byly rozšířeny dle analogie s nutnou obranou, tzn. že lze útočnickovi způsobit stejnou újmu, jako tu, která hrozila na základě jeho jednání.

⁴⁷ SOLNÁŘ, Vladimír; FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar . Základy trestní odpovědnosti. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha : Orac, 2003. E. Nutná obrana, s. 148. ISBN 80-86199-74-6.

⁴⁸ DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)". Bulletin advokacie. 1994, č. 1, s. 24-25. Dostupný také z WWW: <<http://www.advokatni-komora.cz/pages/bulletin-jednotlivacisla.html>>.

⁴⁹ BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. Trestněprávní revue. 2010, č. 2, s. 46-47.

lze svým obranným jednáním způsobit útočníkovi větší škodu, než která hrozila jeho útokem.⁵⁰

2.4.1.2 Protiprávnost útoku

Na základě judikatury lze vymezit dva nezbytné znaky útoku, kterými jsou protiprávnost a společenská škodlivost. Předchozí trestní zákon zahrnoval mezi nezbytný znak útoku také jeho společenskou nebezpečnost, která však byla vypuštěna s účinností trestního zákoníku a následně nahrazena již zmíněnou společenskou škodlivostí.

I přesto, že podmínku protiprávnosti ustanovení § 29 trestního zákoníku přímo neupravuje, je všeobecně uznávaná. Jak již bylo zmíněno výše, útok musí být protiprávní, ale nutně nemusí být trestným činem. „*V případě určitých trestných činů však nepřichází nutná obrana v úvahu, kupříkladu jde o dvojí manželství-bigamie, nedovolené podnikání, atd.*“⁵¹ Podmínku protiprávnosti chápeme jako rozpor jednání s normami platného práva, kdy útok směřuje proti zájmům chráněným trestním zákoníkem.

Nutná obrana nemůže být aplikována proti jednáním, která nejsou zákonem zakázána, tedy proti jednáním, která jsou dovolena. Je tomu tak z toho důvodu, že chybí znak protiprávnosti takovýchto dovolených jednání. Z toho lze tedy dovodit, že nutnou obranu nelze použít vůči jednáním v krajní nouzi či v nutné obraně⁵² a nebo proti jednáním, kterými nějaká osoba vykonává své zákonné právo či povinnost (např. útok proti jednání policie České republiky⁵³ nebo útok proti jednání exekutora je zakázaný). Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že je nepřipustné použití nutné obrany proti jednání veřejného činitele a útok, který by byl na něj vedený, by byl považován za trestný čin násilí proti orgánu veřejné moci dle § 323 TrZ.⁵⁴ „*Na akty státní správy se vztahuje presumpce správnosti, která není*

⁵⁰ Blíže v článku NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*. 2003, č. 2, s. 204-206.

⁵¹ ČERNÝ, Petr. Nutná obrana v současném pojetí. *Státní zastupitelství*. 2008, 07-08, s. 28.

⁵² Srov. R 9/1980

⁵³ Srov. č. 55/77 Sb. rozh. Tr.

⁵⁴ Dle předchozího zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů bylo takovéto jednání právně označováno jako trestný čin útoku na veřejného činitele dle § 155.

nikde v právním řádu zakotvena, ale má dalekosáhlé důsledky i v trestním právu. Osoba, která je aktem dotčena, může proti vadným aktům použít jen právních prostředků. Nutná obrana je v takovém případě vyloučena, ať jsou tyto akty vadné či bezvadné“⁵⁵ Platí zde však výjimka, kdy za předpokladu, že k takovému jednání neměly vůbec orgány veřejného činitele pravomoc (od počátku nicotné akty, paaky), nebo když jednání těchto orgánů bezpochyby naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, je nutná obrana povolena.⁵⁶ Tedy, aby mohla být užita nutná obrana proti veřejnému činiteli dle současné platné právní úpravy, musí být jednání takovéto osoby materiálně i formálně vadné.⁵⁷ Připuštění nutné obrany proti takovýmto jednáním nebylo dříve považováno za správné řešení, neboť byl zastáván názor, že takovéto jednání by vedlo k anarchii, a tudíž nutná obrana byla v těchto případech zakázána.⁵⁸

Jako zajímavost bych ke vztahu veřejný činitel a běžný občan uvedl, že občan může kdykoliv veřejnému činiteli poskytnout pomoc či ho podpořit, a tím hájit napadené zájmy. Touto zajímavostí však je, že sám občan bude při tomto jeho jednání požívat stejné ochrany jako veřejný činitel.

Jak již bylo uvedeno v úvodu této podkapitoly, druhým nezbytným znakem útoku je jeho společenská škodlivost, která nahradila pojem společenské nebezpečnosti. Její zákonná úprava se nachází v zásadě subsidiarity trestní represe, a to v ustanovení § 12 odst. 2 TrZ. Míra škodlivosti však není v trestním zákoníku nikde výslovně stanovena. Je však vymezována samotnou povahou a závažností trestného činu, způsobem provedení, osobou pachatele, pohnutkou apod. Tato kritéria jsou stanovena na základě analogie k § 39 odst. 2 TrZ. Společenská škodlivost představuje materiální charakter protiprávnosti, tedy na základě společenské škodlivosti stanovuje zákonodárce protiprávnost určitých jednání. Obranné jednání, při kterém lze způsobit škodu útočnickovi, je možné jen v případě, když je útok škodlivý pro společnost. Důležité je však podotknout, že nemusí být

⁵⁵ KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany : Nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". Právní fórum. 2006, č. 12, s. 441.

⁵⁶ Srov. č. 3818/29 Sb. rozh. tr.

⁵⁷ Srov. R 55/1977

⁵⁸ Blíže SOLNÁŘ, Vladimír. Systém českého trestního práva. 1.vyd. Praha : Novatrix, 2009. 2. Jednotlivé případy: A. Nutná obrana, s. 118-121. ISBN 978-80-254-4033-9.

trestným činem jakýkoliv společensky škodlivý útok. Pokud není splněna podmínka společenské škodlivosti, má občan i přesto možnost bránit se jakémukoliv porušení svých práv, ale nesmí způsobit útočnickovi žádnou škodu. Co se týče rozdílu společenské škodlivosti a společenské nebezpečnosti, lze konstatovat, že pojem společenské škodlivosti je stejně neurčitý jako dříve užívaný pojem nebezpečnosti činu pro společnost.

2.4.1.3 Zájem chráněný trestním zákoníkem

Útok musí směřovat proti některému ze zájmů chráněných trestním zákoníkem. Zájmy chráněné trestním zákoníkem (neboli objekt trestného činu) jsou blíže rozebrány v jednotlivých ustanoveních trestných činů upravených ve zvláštní části trestního zákoníku, která zahrnuje zájmy na ochranu života, zdraví, svobody, osobnosti člověka a jeho soukromí, lidské důstojnosti, cti, majetku apod. Jedná se jak o zájmy jednotlivce, tak i zájmy společnosti, státu, právnických osob a jiných organizací. Podmínkou však je, aby se jednalo o zájmy chráněné trestním zákoníkem.

„Zájmy, které nechrání trestní zákon, nemohou být ani beztrestně chráněny nutnou obranou (např. čest, pokud ji trestní zákon nechrání, a kde beztak nutná obrana stěží přichází v úvahu).“⁵⁹ Lze bránit své vlastní zájmy, zájmy kolektivu nebo i celospolečenské zájmy. Jak bylo uvedeno výše, lze hájit i zájmy cizích osob (tzv. pomocník v nutné obraně), avšak zde se uplatní analogie § 30 TrZ (svolení poškozeného). „Jde-li o obranu zájmu, který je v osobní dispozici napadeného, byla by nutná obrana možná jen se souhlasem napadeného, omyl pomocníka v nutné obraně by bylo třeba řešit podle zásad o skutkovém omylu.“⁶⁰ V ostatních případech lze ustanovení o nutné obraně aplikovat. Existují ale i případy (útok na život

⁵⁹ SOLNÁŘ, Vladimír; FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar . Základy trestní odpovědnosti. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha : Orac, 2003. E. Nutná obrana, s. 147. ISBN 80-86199-74-6.

⁶⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. Kurs trestního práva : Trestní právo hmotné: Obecná část. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Kapitola 9. Nedostatek protiprávnosti a trestnosti činu, s. 373. ISBN 978-80-7400-042-3.

a zdraví), kdy je svolení poškozeného právně bezvýznamné a užití nutné obrany je povoleno i bez souhlasu takovéto osoby.⁶¹

2.4.1.4 Útok přímo hrozící nebo trvajícím

Útok bezprostředně hrozící či trvajícím na zájem chráněný trestním zákonem je označován za základní podmínku jednání, při kterém lze užití nutnou obranu. Útok musí být tak rozvinutý, aby jím bylo možné odůvodnit svépomoc občana bez možnosti odkázat na subsidiaritu obrany, nebo útok musí ještě trvat či pokračovat, aby nutná obrana mohla směřovat k ochraně ohrožených zájmů, tedy aby obrana mohla alespoň z části odvrátit porušení chráněných zájmů. Abychom mohli specifikovat hrozící či trvajícím útok, je důležité vymezit časové období, kdy lze uplatnit nutnou obranu.

Za zcela zásadní časové hranice musíme označit okamžik, kdy se z hrozícího útoku stane přímo (bezprostředně) hrozícím útok, a na druhé straně okamžik, kdy již není nutnou obranou možno odvrátit škodlivý následek, neboť ten už nastal (útok tedy skončil). V období mezi těmito dvěma časovými okamžiky je užití nutné obrany proti útoku přípustné.

Za přímo hrozícím útok považujeme takový útok, ke kterému má dojít v blízké časové a místní souvislosti, tedy útok zde vytváří bezprostřední nebezpečí pro zájmy chráněné trestním zákonem, jež má nastat v nejbližším okamžiku. V takovémto případě je obránce oprávněn k samostatnému obrannému opatření, a to z toho důvodu, že by se mohl vystavit velmi nevýhodné situaci, kdyby pouze pasivně očekával útok. Jinak řečeno, proti přímo hrozícímu útoku je možné užití tzv. preventivní obranu, neboť není povinností napadené osoby, aby vyčkávala, než útočník zasadí tzv. první ránu⁶², neboť by mohla přijít o možnost se následně bránit. Podmínkou však je, že musí být zřejmé, že po hrozbě bude útok určitě ihned následovat. Útok však nemusí být neočekávaný. Hrozba útočníkem nemusí být ani vyslovena, neboť pouze stačí, že vyplývá z okolností případu (např. útočník je znám svou agresivitou). Prvotní podnět vedoucí ke vzájemnému střetnutí musí vždy ale vycházet od útočníka. Důležité je tedy podotknout, že právě prvotní iniciativou je

⁶¹ Srov. § 30 odst. 3 trestního zákoníku

⁶² Srov. č. 19/58 Sb. rozh. tr

určováno, kdo je v postavení útočníka a kdo je v postavení obránce. Při dodržení mezi nutné obrany další průběh střetnutí na situaci nic nemění.

Svým významem je přímo hrozící útok ztotožňován s pojmem „bezprostřednost útoku“. *„Útok je bezprostřední, když útok má nastat v časovém, místním i funkčním ohledu v nejbližším okamžiku, což je zejména tehdy, kdy obrana je již věcně potřebná k záchraně ohroženého zájmu, protože později již ji nebude možné efektivně vykonat“*⁶³

Jelikož se nedá hranice mezi hrozícím a přímo hrozícím útokem určit v každém případě stejně, je zde požadavek posouzení každého případu individuálně. K určení této hranice lze podmíněně použít systematické členění vývojových stádií trestného činu, jež má však jen pomocný charakter.⁶⁴ Přímo hrozící útok lze ztotožnit s pokusem trestného činu dle § 21 TrZ, neboť se již toto jednání bezprostředně zaměřuje na dokonání trestného činu. V určitých případech však lze hovořit o bezprostřední hrozbě už ve stádiu přípravy (§ 20 TrZ), ba někdy i dokonce při projevu úmyslu (např. útočník vyhrožuje smrtí a zároveň přitom sahá po zbraní).

Jak už bylo řečeno výše, důležité je rozlišovat situaci, kdy útok ještě trvá a situaci, kdy útok skončil, neboť po skončení útoku nelze nutnou obranu použít. Útok na zájem či zájmy chráněné trestním zákonem trvá do doby, než pomine nebezpečí pro tyto zájmy. Útok končí dokončením činu, nikoliv jeho pouhým dokonáním. Kupříkladu u trestného činu krádeže či loupeže lze užít nutnou obranu i proti útočníkovi, který svůj lup již odnáší do bezpečí, neboť útok na majetkové zájmy obránce stále trvá. V tomto případě byl trestný čin ze strany útočníka dokonán, avšak útok na zájem chráněný trestním zákonem stále trvá, útok tedy nebyl dokončen. Útok je dokončen tehdy, když útočník s ukradenou věcí nakládá bez zasahování okradeného. *„Pokud by však zloděj uprchl a poškozený objevil odcizenou věc u něj nebo u někoho jiného např. po několika dnech po provedeném pátrání,*

⁶³ KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 123. ISBN 80-210-2198-5.

⁶⁴ Užítí aplikace nauky o vývojových stádiích trestného činu však nelze brát zcela absolutně, jelikož hranice mezi přípravou a pokusem přesně nekopíruje hranici mezi přímo hrozícím a hrozícím útokem. Vývojová stádia trestného činu nezahrnují nezaviněné útoky a útoky nedbalostní, a tudíž je lze aplikovat jen u úmyslných trestných činů.

nutná obrana již nebude přípustná a v úvahu přichází maximálně svémocné jednání podle § 6 občanského zákoníku.“⁶⁵

Lze uvést i tři opačné příklady, které nelze označit za jednání v nutné obraně. Jako první příklad lze uvést situaci, kdy útočník po znásilnění odchází (tedy útok již byl z jeho strany dokončen a nehrozí již další ohrožení chráněných zájmů) a oběť tohoto znásilnění po něm hodí například dlažební kostku.⁶⁶ Také z Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 10. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1273/2005, vyplývá, že nelze považovat jednání poškozené za nutnou obranu z hlediska ustanovení § 13 TZ (nyní 29 TrZ), když útok na poškozenou již skončil, útočník odchází a je k poškozené zády, a teprve až v tomto okamžiku vezme poškozená do ruky nůž a bodne útočníka. Útok totiž musí v okamžiku jeho odvracení bezprostředně hrozit nebo trvat. Druhým případem je situace, kdy obránce úspěšně odvrátil útok mířený proti němu či třetí osobě a útočník již nemůže dosáhnout svého cíle a dále v útoku nepokračuje. Jako poslední příklad lze uvést situaci, kdy útočník dobrovolně upustí od svého jednání. Zde však platí jediná výjimka, a to u pokusu ukončeného, kdy sám obránce přiměje útočníka odstranit vzniklé nebezpečí.

Pokud byl útok přerušen a zároveň již přímo nehrozí nebezpečí na zájmy chráněné trestním zákonem, nelze aplikovat ustanovení o nutné obraně. Avšak pouhá přestávka v útoku, kdy je zřejmé, že bude následovat pokračování útoku, nevylučuje použití tohoto institutu (např. obstarání si lepší zbraně). Jakákoliv ostatní jednání obránce lze označit pouze jako mstu, přičemž by odpovídal za poruchový trestný čin. Pokud nelze s jistotou říci, že útok skončil, uplatní se zásada *in dubio pro reo* (v pochybnostech ve prospěch), tedy že útok v době činu stále trval.⁶⁷

2.4.1.5 Reálnost útoku a putativní obrana

Reálná hrozba útoku patří mezi základní podmínky, kdy lze užít nutné obrany proti hrozícímu útoku. Mezi právními teoretiky není jednotný názor na to, zda útok

⁶⁵ KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 125. ISBN 80-210-2198-5.

⁶⁶ Srov. č. 11/656 Sb. rozh. tr.

⁶⁷ Srov. č. 36/91 Sb. rozh. tr

ve smyslu § 29 TrZ musí být skutečný či nikoliv. František Novotný⁶⁸ zastává názor, že útok nemusí být skutečný, a že jednání domnělé obrany se má posuzovat na základě obecných zásad, jako by se jednalo o reálný útok. Dále uvádí, že pokud obránce jednal v omylu, a to ze své vlastní nedbalosti, je odpovědný za způsobený následek dle ustanovení trestního zákoníku o nedbalostních trestných činech.

Opačný názor zastává kupříkladu Oto Novotný či Kuchta⁶⁹, podle nichž útok, který není reálný, neohrožuje zájmy chráněné trestním zákonem. Útok, jež se odehrává pouze v hlavě obránce, tedy nelze považovat za skutečný útok. Případy, kdy reálný útok chybí, ale obránce se domnívá, že útok přímo hrozí či trvá, nazýváme putativní (domnělou) nutnou obranou. Jednání obránce bude právně hodnoceno jako pozitivní skutkový omyl⁷⁰ o podmínkách vyloučení trestní odpovědnosti, jež vylučuje jeho zavinění ve formě úmyslu nebo vědomé nedbalosti. Často se jedná o útoky, jež někdo činní pouze v žertu, u nichž absentuje subjektivní zaměření „útočníků“ na zájem chráněný trestním zákonem. V případě nevědomé nedbalosti, kdy obránce vědět měl a mohl, lze obránce odsoudit za nedbalostní trestný čin. Za předpokladu, že by nešlo dovést ani nevědomou nedbalost, nebyl by domnělý obránce trestně odpovědný. Tato skutečnost nastane pro nedostatek zavinění tohoto obránce, nikoliv však z důvodu existence nutné obrany.

Stejným způsobem, jako se posuzuje omyl o existenci útoku, se pak posuzuje omyl o skutečnostech naplňující individuální znaky útoku. Obránce se nemůže dovolávat toho, že se dopustil omylu v právních mezích nutné obrany, neboť se jedná o omyl právní a nikoliv omyl skutkový. Důležité je podotknout, že v případě, kdy jsou splněny podmínky nutné obrany jen objektivně a obránce o nich neví, ba dokonce má za to, že páchá trestný čin, bude postižen za nezpůsobilý pokus trestného činu, k němuž směřoval jeho úmysl.

⁶⁸ NOVOTNÝ, František, et al. Trestní právo hmotné. 3. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk s.r.o., 2010. Kapitola 3: Nutná obrana, s. 162. ISBN 978-80-7380-291-2.

⁶⁹ NOVOTNÝ, Oto, et al. Trestní právo hmotné I. : Obecná část. 6., aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2010. Okolností vylučující protiprávnost, s. 272. ISBN 978-80-7357-509-01.; KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 132. ISBN 80-210-2198-5.

⁷⁰ Dle § 18 odst. 4 trestního zákoníku

2.4.2 Podmínky obranného jednání

2.4.2.1 Osoba obránce

Obránce je osobou, jejíž zájmy jsou přímo ohroženy, a která svým jednáním odvrací útok na zájem chráněný trestním zákonem. Obráncem je také považována osoba, která hájí i zájmy⁷¹ jiných osob a jedná proti útoku na tyto osoby v mezích nutné obrany. Tzv. pomoc v nutné obraně je velmi žádoucí. Jak již bylo řečeno výše, k nutné obraně je oprávněn kdokoliv, i když není jednáním útočnicka přímo bezprostředně ohrožen.⁷²

Osoba, kterou útok přímo ohrožuje, se může zachovat dvěma způsoby. Buď se nebude bránit, a bude tak v postavení pasivního obránce, a nebo se útoku postaví a bude realizovat obranné jednání (aktivní obránce). Jak je ze shora uvedeného zřejmé, pomocník v nutné obraně, který se dobrovolně zapojí do obrany proti útoku, může jednat pouze jako aktivní obránce, a z toho důvodu je pak samotný pasivní obránce chápán jako předmět útoku ale i jako předmět obrany. „*Pojem „pomoc v nutné obraně“ je nutno chápat v modifikované podobě tak, že podle našeho práva, které nestanoví povinnost obránce hájit své vlastní zájmy, naopak umožňuje hájit i zájmy jiných osob nebo státu, jde i v případě takovéto „pomoci v nutné obraně“ o primární občanské právo.*“⁷³ V určitých situacích, proti vůli napadeného, nemůže pomocník v nutné obraně bránit napadeného, a tím i hájit jeho zájmy. Toto pravidlo však neplatí absolutně, neboť lze připustit nutnou obranu proti útoku na život či zdraví, a to i proti vůli osoby, jejíž zájmy jsou útokem poškozovány.

Z výše uvedeného vyplývá, že je rozdíl mezi pojmem „napadený“ a pojmem „obránce“, a i přesto že se většinou jedná o stejnou osobu, je důležité tyto dva pojmy od sebe odlišit. Napadený je osobou, na kterou je veden útok, jenž ohrožuje její zájmy chráněné trestním zákonem. Obránce je ten, kdo provádí zákrok v nutné obraně a tím hájí zájmy chráněné trestním zákonem.

⁷¹ Avšak musí se jednat o zájmy chráněné trestním zákonem

⁷² Srov. č. 7/1970 Sb. rozh. tr. a č. 9/80 Sb. rozh. tr.

⁷³ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 134. ISBN 80-210-2198-5.

Do kategorie aktivních obránců a tudíž i pomocníků v nutné obraně, lze řadit jen fyzické osoby. Právnícké osoby a stát jednájí pouze prostřednictvím těchto fyzických osob, a tudíž je nelze pod tuto kategorii podřadit. Není důležité, zda jsou tyto fyzické osoby trestně odpovědné, nebo z důvodu jejich nepříčetnosti či nedostatku věku trestně neodpovědné, neboť ustanovení § 29 TrZ osobu obránce přímo nedefinuje, a tudíž i tyto osoby nejsou z možnosti užití nutné obrany vyloučeny. V případě, kdy osoba trestně neodpovědná překročí meze nutné obrany, nemůže být trestně stíhána za tento exces, nanejvýš by jí bylo možné uložit některé ochranné opatření dle § 98 TrZ a násl.

Za pasivní obránce, kteří mají právo se bránit, lze označit bez rozdílu jak fyzické osoby, tak i právnícké osoby. Dle trestního zákoníku lze totiž bránit jakýkoliv jím chráněný zájem, přičemž k takovýmto chráněným zájmům náleží práva i oprávněné zájmy fyzických i právníckých osob.

Jak jsem se již zmínil v počátku kapitoly 2.4., k nutné obraně jsou povinny osoby, které mají na základě zvláštních předpisů povinnost bránit zájmy, jež jsou pod ochranou trestního zákoníku. Příslušníci vojenských či státních bezpečnostních služeb mají obdobné postavení jako pomocníci v nutné obraně, neboť nebezpečí vzniklé z útoku nehrozí přímo jim, ale oproti pomocníkům v nutné obraně jsou povinni tomuto útoku čelit na základě povinností vyplývajících ze zvláštních předpisů (u policie ČR se kupříkladu jedná o předpis o výkonu služby).

Je však důležité položit otázku, zda lze i ustanovení § 29 TrZ aplikovat na výkon pravomoci těchto veřejných činitelů, kteří zasahují proti útočníkům, jež ohrožují právem chráněné zájmy. Touto problematikou se zabývá kupříkladu Kuchta⁷⁴, který uvádí, že oprávnění veřejných činitelů, která jsou vymezena zvláštními zákony (např. zákon o Policii České republiky), jsou v mnoha ohledech přísnější než u „běžných lidí“, kteří nemají zákonnou povinnost zasahovat. U zásahů veřejných činitelů je stanovena podmínka subsidiarity, musí použít nejprve mírnější prostředky obrany, mají zakázáno zasahovat vůči určitým skupinám osob, je zde změkčena zásada přiměřenosti apod.

⁷⁴ KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 135. ISBN 80-210-2198-5.

Naše právní úprava však zcela neřeší situaci, kdy nejsou splněny podmínky dle zvláštních zákonů, ale jsou splněny podmínky nutné obrany dle § 29 TrZ. Při řešení vztahu trestního práva a tzv. policejního práva jsou možná hned tři řešení. V prvním případě je policejní právo ve vztahu speciality k právu nutné obrany a tudíž je mu nadřazeno. Tento případ není ideální, neboť policisté mají méně práv než běžní lidé, což dle mého názoru nepřiměřeně omezuje právo na jejich obranu. V druhém případě mají veřejní činitelé právo dle § 29 TrZ v plném rozsahu, což činí některé zužující normy policejního práva nepoužitelnými. Třetí řešení je jakýmsi kompromisem mezi prvním a druhým způsobem řešení. Kuchta uvádí příklad, kdy obecné právo nutné obrany by bylo možno aplikovat pouze na policejní obranu a naopak policejní právo by bylo možno realizovat na případy pomoci v nutné obraně. Způsob tohoto řešení je však těžko uskutečnitelný.

Subjektem nutné obrany jsou také pracovníci a zaměstnanci soukromých bezpečnostních služeb apod., ale oproti veřejným činitelům jsou subjektem v neomezeném rozsahu. Tyto osoby nejsou považovány za veřejné činitele, mají pouze koncesovanou živnost se zaměřením na ochranu osob a majetku, a tudíž jim nenáleží žádná speciální práva ze zvláštních předpisů, tedy takovéto osoby mají stejné postavení jako všichni ostatní. Při své činnosti musí jednat v mezích nutné obrany, krajní nouze a přestupkového zákona, a to včetně použití zbraně, na niž musí obdržet povolení dle zákona zbraních.⁷⁵

Zaměstnanec soukromé bezpečnostní služby má možnost omezit osobní svobodu osoby, jež byla přistižena při činu či bezprostředně poté, a to za splnění podmínek § 76 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů („dále už jen TR či trestní řád“). Za předpokladu, že osoba není ani podezřelá ze spáchání trestného činu, nemá zaměstnanec soukromé bezpečností agentury oprávnění omezit osobní svobodu této osoby, a to ani v případě, že o to bude požádán orgánem policie ČR při plnění jejich úkolů. Proti

⁷⁵ Zákon o zbraních je zkrácené označení pro zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu a o změně zákona č. 156/2000 Sb., o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů a o změně zákona č. 288/1995 Sb., o střelných zbraních a střelivu (zákon o střelných zbraních), ve znění zákona č. 13/1998 Sb., a zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o zbraních)

neoprávněnému omezení osobní svobody lze proti takovému zaměstnanci užít nutné obrany.⁷⁶ Tedy jak již bylo uvedeno výše, zaměstnanec soukromé bezpečnostní služby nemá žádnou zvláštní pravomoc a musí jednat stejně jako každý běžný člověk.

Důležité je též podotknout, že jak bylo řečeno v usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 8 Tdo 572/2006, zaměstnanec soukromé bezpečnostní služby nemá oprávnění k požadování legitimace zadrženého a k provedení osobní prohlídky s cílem nalézt odcizené zboží, neboť se nejedná o úkon k tomu příslušných orgánů činných v trestním řízení. Nejvyšší soud ve svém rozsudku dále upozorňuje na to, že takovéto jednání zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby je nutno chápat jako naplnění zákonných podmínek svépomoci dle § 6 ObčZ. V případě, že byly splněny tyto podmínky, nelze proti takovému jednání uplatnit nutnou obranu.⁷⁷

2.4.2.2 Forma obranného jednání

Není důležité, jakou formou nutné obrany použil obránce, když odvracel útok na zájem chráněný trestním zákonem. Nutná obrana je chápána jako odvracení útoku, přičemž není podstatné, zda obránce odvrací útok jednáním čistě obranného charakteru (zde lze např. uvést nejčastější případy jako je zejména vykrývání úderů, zachycení hozeného předmětu po obránci) či reaguje na jednání útočnicka protiútokem (kupříkladu odzbrojení útočnicka či údery mířené proti útočnickovi). O nutnou obranu se jedná v obou uvedených případech, neboť i při jednání obránce v prvním případě, tedy při čistě obranném jednání, může obránce naplnit formálně skutkovou podstatu trestného činu (např. obránce vykrývá údery útočnicka nožem, přičemž mu způsobí bodná či jiná zranění).

Aby se jednalo o nutnou obranu, musí být zde splněna důležitá podmínka, kdy jednání obránce musí být vhodné k tomu, aby zabránilo či pouze zeslabilo omezení chráněných zájmů, jež hrozí z útoku. Je možné uskutečňovat nutnou obranu konáním či opomenutím, které však není moc častým případem.. „*Z hlediska nutné obrany nerozhoduje, zda přepadený občan se brání proti útočnickovi tím, že k obraně*

⁷⁶ Srov. R 25/2007

⁷⁷ Blíže rozebráno v článku PURÝ, František. *Judikatura. Trestněprávní revue. 2007, č. 1, s. 18-21.*

*poštve svého psa, nebo tím, že svého psa, který mu přispěl na pomoc, neodvolá, v obou případech je takto nutná obrana přípustná.*⁷⁸

Jako zajímavost bych zde uvedl, že ustanovení § 29 TrZ také neupravuje a tudíž i nevylučuje obranné jednání za použití prostředků, jež obránce drží nelegálně (zde lze kupříkladu uvést střelnou zbraň na niž nemá obránce potřebné povolení). Za předpokladu, že obránce v mezích nutné obrany použije proti útoku na zájem chráněný zákonem nelegálně drženou zbraň, nebude stíhán pro jednání, jehož se dopustil v mezích nutné obrany, ale toliko pro trestný čin nedovoleného ozbrojování dle § 279 TrZ.⁷⁹

2.4.2.3 Přiměřenost, resp. zcela zjevná nepřiměřenost obrany

Velmi často je zaměňován, resp. ztotožňován pojem přiměřenosti s pojmem proporcionality. I když je význam obou slov velmi podobný, nelze tyto dva pojmy nikterak zaměňovat. Přiměřenost označuje poměr mezi jednáním zaměřeným k obraně a způsobem útoku. Naproti tomu proporcionalita je poměr mezi napadeným a obětovaným zájmem. Znak proporcionality je charakteristický pro jednání v krajní nouzi, nikoliv však pro jednání v nutné obraně.

I přesto, že by rizika spojená s výkonem nutné obrany měl v plném rozsahu pociťovat pouze útočník, nelze chápat zbavení práv útočníka zcela absolutně (útočnickovi zůstávají jeho základní práva – kupříkladu právo na život). Proto je také důležité do určité míry omezit jednání obránce, aby svého postavení nijak nevyužíval (např. k záměrnému vyprovokování útoku). Důležitou vlastností obranného jednání je tedy přiměřenost. Jak již bylo zmíněno, přiměřenost chápeme jako určitý poměr mezi útokem a jednáním obránce, které má útok odvrátit.

U nás byl poprvé výslovný požadavek přiměřenosti použit v § 8 trestního zákona z roku 1950. Byl zde brán zřetel na vzájemný vztah mezi intenzitou útoku a intenzitou obrany a zároveň na vztah mezi škodou vzniklou z útoku a škodou vzniklou obranným jednáním (proporcionalita). Přijetím trestního zákona z roku 1961 došlo k určité modifikaci, kdy přiměřenost byla ve druhé větě ustanovení o nutné

⁷⁸ KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 134. ISBN 80-210-2198-5.

⁷⁹ Srov. rozhodnutí Okresního soudu v Plzni-město pod sp. zn. 37 T 33/2005

obraně vymezena negativně: „o nutnou obranu nejde, je-li tato obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku“. Tím, že zákonodárce nově oproti staré úpravě použil výraz „zřejmě“ nepřiměřený, značně rozšířil podmínky nutné obrany. Obrana tedy stále nemusela být přiměřená útoku, ale nesměla být zřejmě nepřiměřená. Jednalo se tedy o značný nepoměr intenzity, nepoměr škod a nepoměr prostředků. Od 1. 1. 1994, kdy byla účinná novela trestního zákona č. 290/1993 Sb., bylo změněno pojetí přiměřenosti (nepřiměřenosti) nutné obrany: „nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Takto nově formulované ustanovení rozšířilo meze nutné obrany a odstranilo podmínku proporcionality, tedy není brán zřetel na poměr hrozící a vzniklé škody (nelze však chápat zcela absolutně, např. při mimořádném nepoměru ohrožených a obětovaných zájmů).

Nyní je přiměřenost nutné obrany upravena v odstavci druhém § 29 TrZ, kdy se jedná o úpravu, která se převzala z trestního zákona po novele zákona č. 290/1993 Sb. Jedná se tedy také o negativní vymezení, kdy obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Na základě hlediska intenzity útoku tak i obrany je posuzována přiměřenost nutné obrany. Obrana musí být alespoň tak intenzivní, aby byla schopná bezpečně odvrátit útok, tzn. musí být alespoň o trochu silnější než útok. Trestní zákoník však neupravuje formy takovéto obrany, a tudíž je možné bránit se všemi dostupnými prostředky, které nepřekročí přiměřenost obrany. V případě, že by obrana silnější nebyla, byla by zřejmě neúspěšná, a v takovémto případě nelze po obránci požadovat, aby užil slabší a tudíž i nejistý obranný prostředek. Lze tedy konstatovat, že za určitých okolností by mohlo být jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného útočníka opakovaným použitím střelné zbraně, čímž útočnickovi způsobí smrt, posouzeno jako jednání v mezích podmínek nutné obrany.⁸⁰ Také nelze považovat za nepřiměřené případy, kdy obránce útočníka usmrtí či jen zraní a sám „vyvázne“ bez jakéhokoliv zranění.⁸¹

Není podmínkou, aby obránce použil k obraně stejný prostředek jako útočník, ale následně se zkoumá, jakým způsobem tento obranný prostředek použil.⁸² Lze

⁸⁰ Srov. R 14/1999

⁸¹ Srov. č. 25/76 Sb. rozh. tr.

⁸² Srov. č. 41/80 Sb. rozh. tr.

tedy užít kupříkladu nůž či střelnou zbraň i proti neozbrojenému útočníkovi, neboť neozbrojené útoky vedené na zdraví či život mohou být stejně závažné a nebezpečné jako útok se zbraní. Také skutečnost, že obránce způsobil větší škodu, než která hrozila z útoku, nevylučuje podmínku přiměřenosti. Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že lze beztrestně bránit méně významný zájem i přesto, že chráněný zájem útočníka je v daném případě vyšší či významnější. Jako příklad bych zde uvedl nálezn Ústavního soudu ČR ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 317/01, který uvádí, že při ochraně majetku je možné zasáhnout zdraví či život útočníka.

Mezi podmínky nutné obrany nepatří ani subsidiarita, tedy podmínka že útok mohl obránce odvrátit jiným způsobem. Obránce tedy není povinen vyhnout se útoku tak, že sám uteče nebo zavolá pomoc, a to i v případě, že měl k tomu příležitost.⁸³ Aplikací subsidiarity v nutné obraně by znamenalo omezení zásady ochrany individuálních zájmů. Požadavek subsidiarity je typický pro jednání v krajní nouzi.⁸⁴

Trestní zákoník nestanovuje hranice mezi nutné obrany, a tudíž je důležité posuzovat rozhodné skutečnosti v každém případě individuálně. Přiměřenost, resp. zcela zjevná nepřiměřenost obrany a útoku může být hodnocena jak z hlediska samotného obránce (subjektivní hledisko), či z hlediska všech občanů (objektivní hledisko). Je však možné současně požadovat přiměřenost jak z pohledu obránce, tak i z pohledu běžného občana. Dřívější právní úprava se spíše přikláněla k subjektivnímu hledisku, ale současná právní úprava nasvědčuje k posunu k objektivnímu hledisku. Je totiž důležité vzít v úvahu okolnosti případu, tedy místo, kde se útok konal (např. odlehlé místo daleko od ostatních lidí), prostředky, které útočník použil, či prostředky, které měl k dispozici obránce atp. „*Přiměřenost je třeba hodnotit též se zřetelem k subjektivnímu stavu osoby, která odvracela útok, tj. podle toho, jak se čin útočníka jevil tomu, kdo útok odvracel.*“⁸⁵ V případě, že obránce reaguje na útok nepřiměřeně, resp. zcela zjevně nepřiměřeně, jedná se o případy vybočení neboli exces z podmínek nutné obrany (viz. kapitola č. 3).

⁸³ Srov. R 19/1958, R 47/1995, NS R 8/1988, NS ČSR – Zm I 203/24

⁸⁴ Více rozebráno v: KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 160-163. ISBN 80-210-2198-5.

⁸⁵ KOUCKÝ, Roman. *K problematice nutné obrany : Nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona"*. Právní fórum. 2006, č. 12, s. 439.; srov. NS ČSR – 1 To 4/83

2.4.2.4 Subjektivní zaměření obránce

Důležité je posouzení, zda je potřeba k vyloučení protiprávnosti vnitřní subjektivní zaměření obránce na obranu, nebo zda postačuje objektivního zaměření obrany na odvrácení útoku za současného splnění objektivních podmínek nutné obrany. Tato subjektivní podmínka je označována za vůli k obraně či motiv k obraně nebo také jako jednání k cíli obrany. Názory na tuto problematiku nejsou jednotné a ani odborná literatura se tímto problémem v zásadě nikdy nezabývala. Jediný Solnář, který se nejspíše inspiroval v německé právní nauce, vyslovil názor, že vůle k obraně vyplývá z podstaty obrany.

Existují dva názory na situaci, kdy jsou podmínky obrany objektivně dány, ale jednající, který odráží útok, tyto podmínky v onu chvíli neznal. První názor, že v takovémto případě je nutná obrana plně dána, zastávají ti, kteří vůli k obraně nepožadují. Opačný přístup zastává druhá skupina, která požaduje vůli k obraně, neboť se dle jejího názoru nelze spokojit s pouhou objektivní existencí podmínek nutné obrany. „*Proto nejde o nutnou obranu, avšak vzhledem k tomu, že její podmínky objektivně existují, nemůže být obranným jednáním spáchán dokonáný trestný čin.*“⁸⁶ V takovémto případě se může jednat pouze o nezpůsobilý pokus.

Podle Solnaře se vyžaduje, aby se jednající v obraně bránil vědomě či vědomě odvracel nebezpečí. V opačném případě, kdy tomu tak není a jednající, který odráží útok, se mylně domnívá, že jsou dány skutkové podmínky obrany, jedná se pouze o tzv. domnělou, neboli putativní obranu (viz. kapitola č. 2.4.1.4). Putativní obrana na základě konkrétních okolností vyvolává odpovědnost za kulpózní trestný čin. Dle názoru Solnáře, současná jiná pohnutka (kupříkladu msta), která nesměřuje k obraně, nemůže sama o sobě vyloučit jednání v nutné obraně.

Kuchta⁸⁷ uvádí, že dle jeho mínění nelze vůli obránce považovat za dostatečný rozlišovací prvek, který rozhoduje o tom, zda je nutná obrana přípustná či nepřípustná. Pojem vůle není totiž totožný se zaviněním ani s úmyslem, neboť

⁸⁶ SOLNÁŘ, Vladimír; FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar . Základy trestní odpovědnosti. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha : Orac, 2003. E. Nutná obrana, s. 153. ISBN 80-86199-74-6.

⁸⁷ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 159. ISBN 80-210-2198-5.

vůle je jejich pouhým prvkem. Přikláním se ke stejnému názoru, že rozhodujícím kritériem pro rozlišení přípustnosti či nepřípustnosti nutné obrany by neměla být vůle, ale skutečnost, zda obránce v době, kdy se bránil, o existenci objektivních podmínek nutné obrany věděl nebo nevěděl. Posouzení daného stavu by se řídilo zásadami o omylu.

Za omyl se obecně považuje rozpor reality s představou jednající osoby. V daném případě se pak jedná o omyl skutkový, neboť obránce se mýlil v tom, zda jsou dány podmínky a okolnosti k tomu, aby jednal v nutné obraně. O omyl negativní o podmínkách beztrestnosti jde tehdy, kdy obránce vůbec netuší, že jsou dány podmínky nutné obrany. Negativní omyl o podmínkách beztrestnosti se hodnotí stejným způsobem jako pozitivní omyl o podmínkách trestnosti (tzn. že se obránce mylně domnívá, že jsou dány podmínky trestnosti). *„Takovýto omyl skutkový pozitivní je třeba právně hodnotit jako pokus trestného činu, vzhledem k tomu však, že objektivně jsou dány podmínky nutné obrany, nelze tento trestný čin dokonat, a tudíž obránce by měl být postižen za nezpůsobilý pokus trestného činu podle toho, co pachatel chtěl skutečně způsobit.“*⁸⁸ V takovýchto případech však musí být brán zřetel na společenskou škodlivost a obzvláště na skutečnost, že obránce svým jednáním zabránil jinému trestnému činu.

V potaz by také měla být brána skutečnost, proč k činu vůbec nedošlo, nebo proč k činu ani dojít nemohlo. Ze shora uvedeného lze usoudit, že v případech, kdy obránce o skutečnosti, kdy jsou dány podmínky k užití nutné obrany, skutečně neví, lze uplatnit ustanovení nutné obrany v plném rozsahu. V opačném případě, kdy o skutečnosti, kdy jsou dány podmínky nutné obrany ví, nezáleží na tom, co ho k tomu vedlo, neboť z toho nelze dovodit, že jednat v nutné obraně nechtěl.

3. Exces v nutné obraně

„Společenský zájem vyšší kategorie (v daném případě je zájem na ochraně zdraví a života považován za významnější než zájem na ochraně vlastnických vztahů), tu pak často bývá ve své absolutní podobě rozhodujícím měřítkem

⁸⁸ KUČHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Podmínky a meze nutné obrany, s. 160. ISBN 80-210-2198-5.

*pro posouzení konkrétního případu nutné obrany a pokud obránce zasáhne objekt vyšší kategorie jinak než bezvýznamným způsobem (např. majitel obchodu postřelí zloděje), je zpravidla dovozováno, že jde o exces z mezí nutné obrany. Obránce je pak podle povahy věci stíhán pro úmyslný či nedbalostní čin a po mnohdy časově náročném a psychicky vyčerpávajícím trestním řízení, jež obvykle končí teprve před soudem druhého stupně, bývá poměrně často obžaloby zproštěn.*⁸⁹

Vybočením z mezí nutné obrany neboli excesem nutné obrany nazýváme situaci, kdy byly splněny některé podmínky nutné obrany, avšak ne úplně všechny. Tedy jinak řečeno, stav byl nutné obraně blízký, ale podmínky nutné obrany tu nebyly dány ve všech směrech. Tím, že nebyly splněny podmínky nutné obrany, lze konstatovat, že toto jednání je protiprávní. Z výše uvedených důvodů je tedy jednání trestné, a to podle toho, kterou skutkovou podstatu trestného činu obránce svým jednáním naplnil. Může se jednat buďto o trestný čin dolůzní či kulpózní.

„Zároveň však okolnost, že pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, je okolností polehčující podle § 41 písm. g).“⁹⁰ Zmíněné ustanovení trestního zákoníku upravuje kromě vybočení z mezí nutné obrany i exces z krajní nouze, přípustného rizika či jiné okolnosti vylučující protiprávnost. Toto ustanovení se však neaplikuje při jednání v tzv. zdánlivé (putativní) nutné obraně. Takovéto jednání je právně posuzováno jako jednání ve skutkovém omylu dle § 18 odst. 4 TrZ, jež uvádí, že kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně. Důležité je však poznamenat, že jednáním takovéto osoby, která nejedná úmyslně, není dotčena její odpovědnost za nedbalostní trestný čin. Stejně je také posuzována tzv. předčasná obrana, kdy se obránce mylně domnívá, že jedná v nutné obraně a je tedy trestně neodpovědný. V situaci, kdy není splněna podmínka bezprostředně hrozícího nebo trvajícího útoku, nelze považovat takovéto jednání za jednání v nutné obraně. V případě, že došlo k překročení mezí nutné obrany v důsledku silného rozrušení, dala by se aplikovat polehčující okolnost

⁸⁹ TESCHLER, Eduard. K některým otázkám nutné obrany. Trestní právo. 1997, roč. II., č. 10, s. 10-11.

⁹⁰ CHMELÍK, Jan, et al. *Trestní právo hmotné : Obecná část*. 1. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2009. 10. Okolnosti vylučující protiprávnost činu, s. 149. ISBN 978-80-7201-785-0.

dle § 41 písm. c). Jako další varianty zmírnění při jednání v excessu z nutné obrany lze označit mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 6 TrZ nebo upuštění od potrestání dle § 46 odst. 1 TrZ. Za situace silného rozrušení by bylo možné aplikovat ustanovení o nepřičetnosti dle § 26 TrZ nebo zmenšené přičetnosti dle § 27 TrZ.⁹¹

K vybočení z mezí nutné obrany může dojít úmyslně či z nedbalosti, nebo se může jednat i o nezaviněné jednání. *„Čin překračující meze nutné obrany může mít i formu pokusu (kde však mohou vznikat pochybnosti – např. pokus vraždy, kdy pachatel, i když neusmrtil, měl úmysl usmrtit, avšak úmysl směřoval v první řadě k odražení útoku, nikoli k usmrcení útočníka) nebo účastenství (např. u tzv. pomoci v nutné obraně, nebyly-li pro ni zcela splněny podmínky).“*⁹² Překročení mezí nutné obrany ve většině případů zakládá trestný čin proti životu a zdraví.

K překročení mezí nutné obrany se vztahují tři privilegované skutkové podstaty trestného činu, které byly začleněny teprve až do nového trestního zákoníku. Nejprve se jedná o trestný čin zabítí (§ 141 TrZ), který se aplikuje namísto trestného činu vraždy dle § 140 TrZ, a to v případě, kdy obránce při překročení mezí nutné obrany úmyslně usmrtil útočníka a zároveň se v době činu nacházel v silném rozrušení, strachu, úleku či zmatku, anebo jednal na základě předchozího zavrženíhodného jednání útočníka (v tuto dobu již poškozeného). Druhým a třetím případem privilegované podstaty trestného činu, ve které se odráží ustanovení nutné obrany, je úmyslné způsobení těžké újmy (§ 146a odst. 1 TrZ) a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (§146a odst. 3 TrZ). Skutkové podstaty uvedené v ustanovení § 146 odst. 1 a 3 jsou privilegovanými skutkovými podstatami trestného činu ublížení na zdraví dle § 146 TrZ a trestného činu těžkého ublížení na zdraví dle § 145 TrZ. *„Tyto skutkové podstaty mají širší dosah a nezahrnují jen privilegované případy překročení mezí nutné obrany, nicméně jejich význam v tomto směru je značný, neboť zohledňují ve všech výše uvedených případech silné rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí, stejně jako*

⁹¹ V případě mladistvých se použije ustanovení § 5 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZSM)

⁹² ŠÁMAL, Pavel, et al. Trestní zákoník I : komentář : § 1- 139. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 338. ISBN 978-80-7400-109-3.

*skutečnost, že k trestnému činu podle výše uvedených ustanovení došlo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (nepochybně takové jednání zahrnuje i fakt útoku ve smyslu § 29 o nutné obraně)*⁹³ Tato ustanovení mají aplikační přednost před ustanovením § 41 písm. b), g) TrZ a před ustanovením § 58 odst. 6 TrZ.

Trestněprávní teorie dělí vybočení z mezí nutné obrany na exces intenzivní a exces extenzivní (viz dále). Soudní judikatura zahrnuje pod termín překročení mezí nutné obrany jak obranu zřejmě nepřiměřenou⁹⁴, tak i obranu po skončení útoku.⁹⁵ V literatuře se dále můžeme setkat s dělením excesu, jak jsem již uváděl v kapitole 2.1, na exces jarý neboli stenický (ze zlosti či z pomstychtivosti aj.) nebo exces chabý neboli astenický (ze strachu či z leknutí aj.). Astenický exces byl promítnut ve výše zmíněných skutkových podstatách trestného činu zabití a trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

3.1 Exces intenzivní

Za situace, kdy obránce při svém obranném jednání nedodrží meze nutné obrany, jež spočívají v přiměřenosti způsobu útoku, dopustí se vybočení z mezí nutné obrany z hlediska její intenzity, tzn. dopustí se intenzivního excesu. Obranné jednání bylo tedy zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku. Mohlo by se jednat buď o nepoměr v intenzitě či ve způsobené škodě (daný případ nastane pouze za předpokladu mimořádného nepoměru způsobené škody). Jak již bylo řečeno v kapitole 2.4.2.3, nutná obrana vyžaduje přiměřenost, nikoliv však proporcionalitu či subsidiaritu. K hledisku proporcionality se však přihlíží ve výjimečných případech, kdy vzniká mimořádný nepoměr.

V nálezu Ústavního soudu ČR IV. ÚS 433/02 je řečeno, že sice intenzita obrany, která je způsobilá odvrátit útok, může být podstatně silnější než intenzita

⁹³ KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. Kurs trestního práva : Trestní právo hmotné: Obecná část. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Kapitola 9. Nedostatek protiprávnosti a trestnosti činu, s. 388. ISBN 978-80-7400-042-3.

⁹⁴ Srov. 2/1983, 19/1982, 25/1975 Sb. rozh. tr

⁹⁵ Srov. 18/1979, 16/1994 Sb. rozh. tr

útočnický, ale obrana nesmí být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvracení útoku.

Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp.zn. 5 Tdo 162/2007, nesmí být nutná obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku, z čehož vyplývá, že může být nepřiměřená nebo zjevně nepřiměřená. Obránce nemusí použít nejdříve mírnější způsoby obrany a ani nemusí následně jejich intenzitu stupňovat podle způsobu útoku. Na základě toho nelze tedy označit za intenzivní exces z mezí nutné obrany případ, kdy se napadená osoba nevyhnula útoku útekem, i když byl útek možný, anebo že nezvolila mírnější obranu (použitá intenzivnější obrana však nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku).

Jako velice zajímavé rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR bych uvedl rozsudek ze dne 13. 9. 2006, sp.zn 3 Tdo 840/2006, který uvádí, že v případě, kdy byl útok proti napadenému veden ze strany útočnicka opakovaným házením kamenů sice z větší vzdálenosti, avšak takovou intenzitou a tak velkými kameny, že mu hrozilo způsobení i závažného zranění, přičemž tento útok trval, nejde o vybočení z mezí nutné obrany, pokud napadený jako jediného účinného prostředku k odvracení takového útoku použil střelné zbraně tak, že vystřelil ve směru na útočnicka, kterého zasáhl a způsobil mu smrtelné zranění, zvláště když tomu předcházelo několik neúčinných výstražných výstřelů.

3.2 Exces extenzivní

Extenzivní exces je neodmyslitelně propojen s časovou podmínkou nutné obrany. O extenzivní exces se jedná tehdy, když obrana nebyla prováděna v časovém období, kdy útok bezprostředně hrozil nebo trval. Obránce se ho může dopustit hned ve dvou situacích. V prvním případě obránce uskutečňuje obranu v době, kdy útok ještě ani nehrozil (předčasná obrana) a naopak v druhém případě v době, kdy útok již skončil a další již nehrozil. V tomto druhém případě se obránce staví do role útočnicka.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 2. 1978, sp.zn. 11 To 1/78, se jedná o překročení mezí nutné obrany i za situace, kdy se pachatel zpočátku brání útočnickovi přiměřeným způsobem, ale následně po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočnickem, od něhož mu již nehrozí nebezpečí.

Za následek způsobený takovýmito jednáním je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat ustanovení o nutné obraně ve smyslu § 29 TrZ. Mezi důvody překročení časových mezí lze řadit zejména samotné rozrušení obránce nebo také pomstu (tzv. odvetné jednání neboli odvěta).⁹⁶

K problematice extenzivního excesu se vyjadřuje např. Solnár⁹⁷, který uvádí, že v případě, kdy již nehrozí nebezpečí, nelze v opožděném jednání (odvracení útoku) „obránce“ spatřovat exces z mezí nutné obrany, neboť se jedná o odvetu a ne o nutnou obranu. Dále však uvádí, že takovýto čin je zpravidla realizován v silném rozrušení (§ 41 písm. a) TrZ), a proto se analogicky podle našeho práva dojde k závěru, jako kdyby tu došlo k překročení mezí nutné obrany.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že je důležité rozlišovat splnění podmínek nutné obrany a dodržení jejich mezí. V případě, kdy nejsou splněny podmínky nutné obrany, nedochází ani k jednání v nutné obraně, a tedy nelze ani překročit jejich meze. Za situace, kdy jsou splněny podmínky nutné obrany a současně jsou jejich meze překročeny, dopouští se obránce excesu.⁹⁸

⁹⁶ Srov. Usnesení NS ČR 6 Tdo 848/2006

⁹⁷ SOLNÁŘ, Vladimír; FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar . Základy trestní odpovědnosti. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha : Orac, 2003. E. Nutná obrana, s. 155. ISBN 80-86199-74-6.

⁹⁸ Srov. č. 16/94 Sb. rozh. tr. a č. 18/79 Sb. rozh. tr

4. Automatické obranné mechanismy

V posledních letech je hlavně v mediích často zmiňována problematika užívání automatických obranných zařízení. Hovoříme tedy o případech tzv. preventivní nutné obrany, která není v zákoně přímo upravena. Jak uvádí Dolenský a F. Novotný⁹⁹, náš právní řád neobsahuje žádné výslovné ustanovení o automatických obranných zařízeních, které by dovolovalo nebo zakazovalo instalaci takového zařízení. Tudíž z výše uvedeného lze vyvodit, že obecně není vyloučeno, aby se obránce bránil instalací automatických obranných zařízení (samozřejmě v mezích nutné obrany).¹⁰⁰

Občané, zejména vlastníci chat nacházející se mimo dosah civilizace, se snaží zabezpečit svůj majetek před možnými „nájezdy“ lupičů, kteří jim vloupáními nebo krádežemi způsobují neustálé škody na majetku, a to prostřednictvím různých instalovaných technických obranných zařízení. Účelem těchto zařízení je odrazit potencionální budoucí útok, a to bez spolupráce obránce. Jedná se tedy o tzv. technickou přípravu k odvracení eventuálních v budoucnu hrozících útoků formou nainstalování zařízení, které způsobením škody útočnickovi odvrátí útok na majetek obránce. Jedná se zejména o různé samostříly, elektrické oplocení nemovitosti, výbušné nástrahy, nástrahy v podobě zavedení elektrického proudu do kliky u dveří apod. Literatura do této kategorie dále zahrnuje i nebezpečná zvířata (např. pitbullteriéra či vlčáka), jež jsou kupříkladu v bytě či chatě volně puštěná. S tímto názorem však razantně nesouhlasím, neboť se domnívám, že i přesto, že zvíře může být použito jako zbraň v nutné obraně, nelze situaci, kdy je zvíře volně ponecháno v chatě, bytě nebo na pozemku či na jiném místě, považovat bezpodmínečně za preventivní nutnou obranu ve smyslu automatického obranného zařízení. Dle mého názoru je důležité zkoumat a především dokázat, zda pes či jiné zvíře bylo na místě útoku ponecháno za účelem obrany či zda případná budoucí obrana zvířetem nebyla vůbec zamýšlena. V prvním případě si dokáží představit, že by obrana zvířetem mohla mít stejné účinky jako nějaké instalované automatické

⁹⁹ DOLENSKÝ, Adolf; NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. Trestní právo. 1998, 1, s. 8.

¹⁰⁰ Pasti proti zlodějům mohou být nutnou obranou, rozhodl Nejvyšší soud. Novinky.cz [online]. 2009, [cit. 2011-11-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/180331-pasti-proti-zlodějum-mohou-byt-nutnou-obranou-rozhodl-nejvyšsi-soud.html>>.

zařízení (např. samostříl). Druhý případ však považuji za složitější, neboť zde není úmysl osoby, na kterou je vedený útok, užít obranu. Domnívám se však, že tato situace je těžko prokazatelná, a tudíž by takovéto jednání (ponechání zvířete volně v bytě při následném ublížení útočnickovi, který se vloupal do bytu) majitele psa bylo charakterizováno jako nevědomá nedbalost. Také se přikláním k názoru Dolenského a F. Novotného¹⁰¹, kteří uvádí, že je nesmyslné, aby bylo takovéto zvíře uvázáno, a že majitel psa nebude trestně odpovědný za následek způsobený zvířetem, a to dokonce i v případě usmrcení útočnicka, neboť ten kdo jde krást, musí počítat i s možností, že může být při svém protiprávním jednání usmrcen.

Jak již bylo uvedeno výše, instalace obranných zařízení není obecně vyloučena, ale v případě, kdy se obránce brání proti budoucímu útoku prostředky nedovolenými, či prostředky ke kterým nemá zákonné povolení (kupříkladu k střelné zbraňi nebo výbušnině), je trestně odpovědný za tento poruchový trestný čin (kupříkladu naplnění skutkové podstaty trestného činu dle § 279 TrZ). Důležité je však podotknout, že v případě, kdy tato např. nelegálně držená zbraň bude použita v mezích nutné obrany dle § 29 TrZ, nelze osobě, která obranné zařízení použila, přičíst následek, který vznikl činností tohoto obranného zařízení.

Názory na problematiku automatických obranných mechanismů způsobující škodu útočnickovi nejsou shodné, ba dokonce se diametrálně odlišují. „*Proti užití takových mechanismů se namítá zejména, že ohrožují i osoby, které nejsou útočníky, že zpravidla nedodržují podmínku přiměřenosti, nelze je regulovat, nedodržují časovou podmínku nutné obrany, neboť taková nutná obrana je předčasná, přičemž motivem je nejen snaha bránit se, ale i vypořádat se s útočnickem a usvědčit ho apod.*“¹⁰² Osobně pokládám za nejsilnější argument proti obranným mechanismům fakt, že mohou ohrozit třetí osoby, tedy kupříkladu malé děti, kterým se na zahradu zakutálí míč, nebo také hasiče, kteří budou ve výkonu služby hasit požár. Není však v silách obránce, aby technicky zajistil spuštění obranného mechanismu pouze při protiprávním jednání. Může ale objekt zajistit alespoň takovým způsobem, aby byla

¹⁰¹ Dolenský DOLENSKÝ, Adolf; NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. Trestní právo. 1998, 1, s. 9.

¹⁰² ŠÁMAL, Pavel, et al. Trestní zákoník I : komentář : § 1- 139. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 339. ISBN 978-80-7400-109-3.

omezena možnost jeho spuštění třetí osobou (kupříkladu jak bude podrobněji rozebráno v případě, o kterém rozhodoval Okresní soud Plzeň - město pod sp.zn. 37 T 33/2005, kdy obránce situoval kliku dveří, která měla spustit obranný mechanismus, do vyšších míst, kam dítě nemůže dosáhnout a dále bylo potřeba užití větší síly k otočení kliky). I přesto, že takovýto počín obránce nemůže vyloučit jednání třetích osob, domnívám se, že i takováto snaha by měla být brána v potaz a přičítána k dobru obránce.

Mezi další námitky, jak je již výše uvedeno, patří skutečnost, že se jedná o předčasnou nutnou obranu, kdy útok sice ještě přímo nehrozí, ale může v budoucnu nastat, tedy situace, kdy obránce jedná dříve než nastane přímo hrozící útok. S tímto však nelze dle mého názoru souhlasit, neboť obrana není dokončena pouhou instalací obranného zařízení, ale je ukončena teprve až poté, co dojde k zásahu vůči útočníkovi. Tím, že je tedy obrana účinná až v okamžiku útoku jako přímá reakce na něj, je časová podmínka nutné obrany zcela dodržena. Nejedná se tedy z hlediska časové podmínky o exces extenzivní, pokud obranný mechanismus působí jen v době trvání útoku. Takovýto zásah vůči útočníkovi nelze považovat ani za exces intenzivní, a to v případě splnění podmínky, kdy obranný zásah takovéhoho zařízení nevybočuje z hlediska zcela zjevné nepřiměřenosti způsobu útoku z mezí nutné obrany. K dané problematice je důležité ještě podotknout, že se právní řád nezmiňuje o tom, že by se obránce v okamžiku útoku musel nacházet na místě, kde je prováděn útok. Není zde ani podmínka, aby se s útočníkem utkal v souboji tváří v tvář.

Jak uvádí komentář k trestnímu zákoníku¹⁰³, je třeba rozlišovat dobu, ve které je obranné zařízení instalováno a je v pohotovosti, a dobu vlastního fungování (automatického spuštění). První fáze, která představuje neurčité ohrožení a může i porušovat právní předpisy (např. nedovolené ozbrojování), nemá vliv na odpovědnost za samotný zásah obranného zařízení. Následnou dobu automatického spuštění zařízení lze rozdělit do dvou situací, kdy v první nebude obránce odpovědný za zásah obranného zařízení ani za způsobený následek, pokud sám útočník uvedl zařízení do provozu a byly splněny podmínky nutné obrany. Druhá situace zahrnuje jednání, které není protiprávní (nejedná se tedy o útok),

¹⁰³ ŠÁMAL, Pavel, et al. Trestní zákoník I : komentář : § 1- 139. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 339-340. ISBN 978-80-7400-109-3.

eventuálně se jednalo o vybočení z mezí nutné obrany co do míry intenzity. V takovýchto případech se už z povahy věci nemůže jednat o nutnou obranu a osoba, která zařízení nainstalovala, je trestně odpovědná za to, co zaviněně způsobila. Úmysl takového jednání lze však těžko v době instalace zařízení dovodit, a tudíž bude strůjce zařízení odpovědný „pouze“ za trestný čin z nedbalosti.¹⁰⁴

Další vyřčenou námitkou je fungování obranného mechanismu bez součinnosti a kontroly obránce, kdy samotný mechanismus nedokáže určit, zda se jedná o protiprávní útok či o dovolené jednání (např. jednání v krajní nouzi). Také je v tomto případě vytýkáno, že nemůže regulovat intenzitu obrany v závislosti na síle útoku.

Do kategorie obranných mechanismů spadají také i zařízení, která jsou určena k defenzivní obraně, mezi která patří zejména výstražná a zabraňovací zařízení. Účelem těchto zařízení není způsobení škody, ale např. vydáním zvukového či světelného signálu vyplašit či kupříkladu mříží nebo ostnatým drátem odradit útočníka. Do této skupiny lze zahrnout také různé nápisy či cedule (např. cedule, visící na plotě, s textem „pozor pod proudem“), jež upozorňují na možné nebezpečí. Těmito preventivními opatřeními se může výrazně pozměnit míra zavinění obránce. V případě, že útočník tyto výstražné faktory opomíjí, lze říci, že se dopouští závažnějšího způsobu útoku, proti kterému lze užít intenzivnější obranu.

Z výše uvedeného lze tedy dojít ke stanovisku, že v případě samoobslužných zbraní je obrana přípustná a obránce tedy není trestně odpovědný, pokud sám útočník, který jedná protiprávně, spustí nainstalované zařízení a obrana je přiměřená (není zcela zjevně nepřiměřená) způsobu útoku.

Závěrem lze k obranným mechanismům říci, že i přesto, že se soudní praxe nepřiklání k užití ustanovení o nutné obraně v případech odvracení útoků za pomoci automatického obranného zařízení¹⁰⁵, tak právní teorie zcela nevyklučuje instalaci a použití těchto automatických obranných zařízení. Pochopitelně jen za předpokladu splnění veškerých podmínek nutné obrany, tedy obranný mechanismus se musí

¹⁰⁴ Srov. Tpjn 300/2008

¹⁰⁵ Srov. 6 Tdo 66/2007

spustit jen za protiprávního útoku, musí zasáhnout pouze útočníka a účinek nebude zcela zjevně nepřiměřený způsobu jeho útoku.

4.1 Příklad z praxe

Zajímavý případ, sp.zn. 37 T 33/2005, řešil Okresní soud Plzeň – Město, kdy byl obžalován důchodce O.D., který v rozmezí čtyř let bez oprávnění (obžalovaný nebyl držitelem zbrojního průkazu či licence) vyrobil a přechovával čtyři kusy nástražných systémů zhotovených na principu palné zbraně, kdy tyto s cílem zabezpečit objekt své chaty nainstaloval spolu se střelivem, které neodpovídá dovolenému výrobnímu provedení, resp. je vojenskou municí. Následně došlo v objektu chaty po iniciaci samostřelného palného zařízení u kůlny chaty k postřelení L. G., který byl kovovou střelou zasažen do stehna pravé nohy poté, co vstoupil na pozemek a manipuloval s kličkou, na níž bylo zařízení napojeno. Takto způsobené zranění si vyžádalo lékařské ošetření s následnou dobou omezení v obvyklém způsobu života 10 až 14 dní. Obžalobou bylo jednání obžalovaného posouzeno jako trestný čin nedovoleného ozbrojování podle § 185 odst. 1 trestního zákona (nyní § 279 TrZ) a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 trestního zákona (nyní § 146 TrZ). Výše uvedený soud uznal rozsudkem obžalovaného O. D. vinným pouze z trestného činu nedovoleného ozbrojování a podle § 24 odst. 1 trestního zákona (nyní § 46 TrZ) upustil od jeho potrestání, neboť má za to, že obžalovaný v žádném případě není osobou, na niž by bylo nutno působit jakýmkoliv trestem, jelikož jde o řádného člověka, u něhož v důsledku nepříznivých okolností došlo k určitému excesu z jinak řádného způsobu života.

Soud především přihlédl k osobě obžalovaného a k tomu, že se obžalovaný k jednání doznal, svého jednání lituje, a že k jednání byl „dohnán“ opakovaným vykrádáním své chaty, kterou se již dříve snažil zabezpečit instalováním mříží, okenicemi, ostnatým drátem a poplašným zařízením, avšak bez úspěchu.

Soud za jednání v části, v níž byl spatřován trestný čin ublížení na zdraví, neuznal obžalovaného vinným, neboť jeho jednání nepovažoval za trestné. Toto jednání soud posoudil analogicky k ustanovení § 13 trestního zákona (nyní § 29 TrZ), které vylučuje trestnost činu jinak trestného, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný zákonem. Jedná se o případ obdobný, kdy analogie ve prospěch obžalovaného (o kterou v daném případě jde) je přípustná

vzhledem k tomu, že trestní zákon nestanovuje taxativní výčet okolností vylučujících protiprávnost.

Soud zdůraznil, že i přesto že zařízení bylo instalováno v době, kdy útok ani nehrozil, účinky nastaly až v momentě, kdy útok trval, tedy fakticky působilo v době trvajícího útoku. Soud došel k závěru, že si poškozený L. G. musel být vědom toho, že není oprávněn se na pozemku pohybovat, což také dovozuje z jeho následné vymyšlené verze události, a že se ze strany poškozeného L. G. jednalo o útok proti majetku obžalovaného. Nástražná zařízení byla instalována tak, aby v případě „ostrých střel“ postřelila pachatele do spodní části těla, a ten musel následně vyhledat lékařskou pomoc, přičemž plynové náboje měly pachatele pouze omráčit, tedy žádná ze zařízení nebyla namířena proti životně důležitým orgánům, aby nedošlo k usmrcení pachatele. Zde soud také dle mého názoru přihlížel k tomu, že obžalovaný přizpůsobil zařízení tak, aby ho nebylo možné spustit dítětem, tedy klíčku umístil ve větší výšce a k iniciaci systému bylo třeba kliku otočit větší silou.

Soud dále uvádí, že sice zájem na ochraně zdraví zajisté převyšuje zájem na ochraně majetku, nicméně nutná obrana je vyloučena jen v případě obrany zcela zjevně nepřiměřené způsobu útoku, což v daném případě obžalovaný nesplnil (jednal tedy přiměřeně). Soud analogicky přirovnává situaci k případu, kdy obžalovaný by byl na místě činu přítomen a poškozeného, který by se snažil dostat do jeho chaty, by postřelil do nohy. V souladu s platnou judikaturou by nejspíš nebyl obránce trestně odpovědný za takové jednání (pochopitelně v případě postřelení legálně drženou zbraní).

Soud dále poukazuje na skutečnost, že kdyby toto nástražné zařízení zranilo třetí osobu, která by na pozemku byla oprávněně, či se jednalo o dítě, nebylo by možno jednání takovéto osoby či dítěte hodnotit jako útok na majetek obžalovaného a obžalovaný by v takovémto případě byl plně odpovědný za způsobený následek. V takovémto případě by se dopustil trestného činu dle § 221 odst. 1 TZ (nyní § 146 TrZ). Za dané situace je důležité zdůraznit, že trestný čin ublížení na zdraví je trestným činem poruchovým nikoli ohrožovacím a obecná nebezpečnost daného nástražného systému či ohrožení, které tento systém obecně představuje (tedy možnost zranění i jiné než útočící osoby), je vyjádřena již posouzením daného jednání v rámci skutkové podstaty trestného činu nedovoleného ozbrojování.

Proti tomuto rozsudku podal okresní státní zástupce pro Plzeň – město ihned po jeho vyhlášení odvolání, které později písemně zdůvodnil. Okresní státní zástupce se odvolal v neprospěch obžalovaného do výroku o vině, a to pouze v části týkající se ublížení na zdraví, kterou soud prvního stupně pominul. Dle jeho názoru analogie obecně nesmí jít k tíži nejen osoby, proti níž se vede řízení, ale ani k tíži poškozeného, tedy soudem použitý výklad ustanovení § 13 trestního zákona je nepřipustně extenzivní. Krajský soud v Plzni po přezkoumání shledal odvolání nedůvodné, neboť neshledal pochybení soudu prvního stupně, a s jeho závěry se plně ztotožnil.

5. Srovnání nutné obrany s jinými právními úpravami

5.1 Občanskoprávní komparace

Mezi pojetím nutné obrany dle trestního zákoníku a pojetím nutné obrany podle občanského zákoníku jsou značné rozdíly. Občanský zákoník dle § 418 odst. 2 vylučuje odpovědnost za způsobenou škodu za předpokladu, že tato škoda vznikla v nutné obraně proti hrozícímu nebo trvajícím útokům. O nutnou obranu však nejde, byla-li očividně nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.

Mezi zásadní odlišnosti právních úprav bych zařadil nejprve skutečnost, že dle občanského zákoníku nemusí být splněna podmínka bezprostřednosti¹⁰⁶, neboť povoluje obránci odvracet již hrozící útok. Trestní zákoník ve svém § 29 však povoluje pouze odvracení útoku jen proti přímo hrozícímu útokům. Z výše uvedeného lze tedy dovodit, že stačí pouze, aby z jednání útočnicka bylo zřejmé, že zaútočí, a obránce má tu možnost odvrátit už tuto hrozbu dříve, tedy již nemusí čekat do chvíle, kdy by měl útočnick reálně útok zahájit.

Za jednu z dalších významných odlišností, v pořadí druhou, považuji fakt, že občanský zákoník ve výše zmíněném paragrafu stanovuje, že nejde o nutnou obranu v případě, kdy nutná obrana byla zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku, a to oproti trestnímu zákoníku který ve svém §29 odst. 2 vymezil, že nejde o nutnou obranu za předpokladu, že byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Zde by bylo vhodné srovnat, nakolik jsou totožné nebo rozdílné významy slov „zřejmě nepřiměřená“ a „zcela zjevně nepřiměřená“. Jak jsem již zmiňoval ke konci podkapitoly 1.1., výraz „zřejmě nepřiměřená“ již byl v tomto institutu upraven, a to v § 13 TZ, ve znění účinném do 31. 12. 1993. Z toho, že tento výraz byl v pozdější právní úpravě nutné obrany nahrazen slovy „zcela zjevně nepřiměřená“, lze dovodit, že jsou tyto pojmy zcela odlišné.

Třetí zásadní odlišností mezi oběma kodexy je zhodnocení otázky, čemu nemá být nutná obrana nepřiměřená. Občanský zákoník ve své právní úpravě tohoto institutu uvádí, že nutná obrana nesmí být zřejmě nepřiměřená povaze

¹⁰⁶ Tzn., že útok nemusí bezprostředně hrozit

a nebezpečnosti útoku. Tyto dvě podmínky musí být vždy splněny společně (kumulativně), aby byla nutná obrana nepřípustná. Trestní zákoník vymezuje podmínku zcela zjevné nepřiměřenosti způsobu útoku, kde tento způsob útoku je definován více rozsáhle než způsob provedení útoku, který je omezen jen na mechanismus provedení útoku.

Po srovnání právní úpravy nutné obrany v obou kodexech jsou zřejmé značné rozdíly. „*Předně je za určitých okolností nutná obrana, co se týká časových mezí nutné obrany, v občanském zákoně chápána širěji, což může vést k odmítnutí protiprávnosti, a tudíž odmítnutí trestnosti extenzivního excesu.*“¹⁰⁷

5.2 Správněprávní komparace

Institut nutné obrany je také obsažen v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích („dále jen ZoPř či zákon o přestupcích“) a to v § 2 odst. 2 písm. a), který stanovuje, že přestupkem není jednání, kterým někdo odvrací přiměřeným způsobem přímo hrozící či trvající útok na zájem chráněný zákonem. Jedná se o negativní vymezení. Důležité je však podotknout, že tato právní úprava vychází z úpravy § 13 TZ ve znění účinném do 31. 12. 1993, kde bylo stanoveno, že nejde o nutnou obranu, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze útoku a nebezpečnosti útoku.

Mezi podmínky nutné obrany dle zákona o přestupcích patří přímá hrozba útoku a jeho bezprostřednost. Toto pojetí nutné obrany se liší od jejího pojetí v trestním zákoníku tím, že je zde dána absolutní proporcionalita způsobu odvracení útoku, který lze na základě systematického výkladu definovat jako každý způsob, který není zcela zjevně nepřiměřený.

I přesto, že přestupkový zákon umožňuje mnohem širší možnosti použití tohoto institutu, stanovuje přísnější podmínky pro jeho použití, než jsou stanoveny v trestním zákoníku.

¹⁰⁷ KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany : Nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". Právní fórum. 2006, č. 12, s. 442.

5.3 Mezinárodněprávní komparace

Vedle vnitrostátního práva lze okolnosti vylučující protiprávnost také nalézt i v mezinárodním právu. „*Výskyt okolnosti vylučující protiprávnost nemá vliv na platnost a trvání daného mezinárodního závazku.*“¹⁰⁸ Po dobu, co tato okolnost vylučující protiprávnost působí, pozastavují se veškeré účinky závazku či závazků vůči státu vyplývající pro něj z mezinárodního práva. Požadavkem však je, aby se stát této okolnosti vylučující protiprávnost úspěšně dovolal. Mezi okolnosti vylučující protiprávnost patří dle mezinárodního práva výkon sebeobranu (legitimní obrany), který bude níže více rozebrán, dále pak přivolení poškozeného, protipatření, tíseň, stav (krajní) nouze, vis maior a nahodilost. Je důležité podotknout, že ani jednou okolností vylučující protiprávnost nelze obhájit porušení kogentních norem obecného mezinárodního práva.

Pojem sebeobrana je definován jako defenzivní použití síly státem, jež má představovat odpověď na ozbrojený útok jiného státu. „*Žádný právní řád, tedy ani právo mezinárodní, nemůže zbavit své subjekty práva na sebeobranu. Výkon takového práva nelze přirozeně současně považovat za mezinárodně protiprávní chování.*“¹⁰⁹ Právo na sebeobranu má v mezinárodním právu větší faktický i právní význam, jelikož zde ústřední výkonná moc neexistuje. V mezinárodním právu platí zásada zákazu hrozby silou či použití síly proti územní celistvosti nebo i politické nezávislosti jiného státu. Vojenskou okupaci jiného státu lze povolit pouze za předpokladu, že je to v souladu s ustanovením Charty OSN. Úpravu přirozeného práva na sebeobranu nalezneme v čl. 51 Charty OSN.¹¹⁰

¹⁰⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. Mezinárodní právo veřejné : jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému. 5. vydání. Praha : Doplněk, 2008. Mezinárodněprávní odpovědnost, s. 325. ISBN 978-80-7239-218-6.

¹⁰⁹ MALENOVSKÝ, Jiří. Mezinárodní právo veřejné : jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému. 5. vydání. Praha : Doplněk, 2008. Mezinárodněprávní odpovědnost, s. 326. ISBN 978-80-7239-218-6.

¹¹⁰ Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobranu oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti pokud jde o to, aby kdekoliv podle této Charty podnikla

Už od 19. století (případ Caroline¹¹¹) byly definovány právní podmínky zákroku státu na ochranu vlastních občanů, kteří se nedomohli na území jiného státu právní ochrany od tohoto státu. Bylo stanoveno, že akce v sebeobraně na cizím území je povolena za předpokladu splnění podmínek naléhavé a neodvolatelné nutnosti sebeobrany, která neponechává ani jediný způsob k výběru volby prostředků ani okamžik ke zvážení. Následně se výše zmíněné podmínky rozšířily o další pravidla. Sebeobranu, kterou může vést jen přímá oběť (avšak je připuštěna i kolektivní sebeobrana, neboť i státy jsou postiženy jednáním agresora), lze uplatnit pouze proti aktuálnímu, probíhajícímu ozbrojenému útoku. Důležitým požadavkem je okamžité provedení sebeobránného opatření po ozbrojeném útoku. Stejně jako ve vnitrostátním právu se nejedná o povinnost, nýbrž však o právo napadeného státu. Jednání v sebeobraně musí být přiměřené jak povaze, tak i rozsahu útoku a napadený stát má povinnost sebeobranu ukončit ve chvíli, kdy je na něj ozbrojený útok ukončen (tzv. defenzivní charakter útoku). Kolektivní obrana musí splňovat všechny výše zmíněné podmínky a navíc musí být splněny ještě dvě další podmínky. Nejprve stát (přímá oběť) musí veřejně prohlásit, že byla napadena, a poté musí jiný stát či státy o pomoc požádat.

¹¹¹ Jedná se o případ americké lodi Caroline, která dne 29. prosince 1837 byla na americkém území napadena a zničena britskými jednotkami, neboť podporovala protibritské povstání. Během tohoto útoku byl zabit minimálně jeden občan americké národnosti. Případ Caroline vedl k debatě o legálnosti útoku mezi americkým ministrem zahraničí Danielem Websterem a speciálním britským přidělcem Lordem Ashburtonem.

6. Srovnání s ostatními okolnostmi vylučujícími protiprávnost

Účelem této kapitoly je stručné vymezení samotného pojmu okolnost vylučující protiprávnost a následné rozebrání zákonné úpravy institutu krajní nouze, kdy v této části bude kladen důraz na společné a odlišující znaky s nutnou obranou. Dále budou rozebrány instituty svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně. Okruh okolností vylučujících protiprávnost však není uzavřený, a tudíž by pod tuto kapitolu bylo dále možné podřadit i další okolnosti vylučující protiprávnost, jako je např. výkon práv či výkon povolání a jiné dovolené činnosti. Jsem však toho názoru, že níže vymezené okolnosti vylučující protiprávnost jsou dostatečné pro seznámení s danou problematikou, a tudíž okolnosti vylučující protiprávnost výslovně neuvedené v obecné části trestního zákoníku nebudou dále v této práci rozebírány.

6.1 Pojem a podstata okolností vylučujících protiprávnost

Okolnostmi vylučujícími protiprávnost jsou takové okolnosti, které způsobují, že čin, který se svými rysy podobá trestnému činu, není pro společnost škodlivý, a proto není trestným činem. V trestním zákoně z roku 1961 byla výslovně upravena pouze nutná obrana, krajní nouze a oprávněné použití zbraně. Přijetím nového trestního zákoníku přibyly další dvě okolnosti vylučující protiprávnost, a to svolení poškozeného a přípustné riziko. Důležité je však zdůraznit, že okolnosti vylučující protiprávnost lze nalézt v celém právním řádu, neboť protiprávnost činu je posuzována z hlediska právního řádu jako celku.

Kromě výše uvedených lze pod okolnosti vylučující protiprávnost zařadit např. výkon práva a plnění povinnosti (sem kupříkladu spadá i výkon povolání), dále beztrestnost agenta (§ 363 TrZ), beztrestnost osoby, jež neoznámí spáchání trestného činu z důvodu, aby sebe nebo osobu blízkou neuvedla v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy či trestního stíhání (§ 368 odst. 2 TrZ), beztrestnost advokáta (nebo jeho zaměstnance) či duchovního ve vztahu k neoznámení trestného činu, o němž se dozví z výkonu své profese (§ 368 odst. 3 TrZ)

Jak již bylo řečeno, v trestním právu lze použít ve prospěch pachatele analogii, která zužuje podmínky trestní odpovědnosti. Na základě toho lze analogicky použít výše uvedené okolnosti vylučující protiprávnost i na případy, které jim zcela neodpovídají, ale jsou jim podobné. Chmelík¹¹² uvádí příklad, kdy na jednání osoby, která se brání napadení ze strany evidentně nepřičetné osoby, je možné použít, ač s určitými omezeními, ustanovení o nutné obraně, i když jak dodává, je sporné zda lze jednání nepřičetné osoby považovat za útok ve smyslu § 29 odst. 1 TrZ.

Pojem okolnost vylučující protiprávnost se značně odlišuje od okolností způsobující zánik trestnosti (zejména se jedná o promlčení trestní odpovědnosti dle § 34 TrZ či o účinnou lítost dle § 33 TrZ), u kterých trestnost zaniká ex nunc, tedy následně po spáchání trestného (a současně protiprávního) činu. „Zároveň to, že zanikne trestnost, neznamená, že zanikla též protiprávnost.“¹¹³ V případě okolností vylučujících protiprávnost trestnost zaniká ex tunc, tedy od samého počátku se nejedná o trestný čin. Toto rozlišení má značný význam z procesního hlediska, kdy soud v případě že uzná, že pachatel jednal za podmínek např. nutné obrany (lze však aplikovat na jakoukoliv okolnost vylučující protiprávnost), nemůže zprostit pachatele obžaloby z důvodu zániku trestnosti činu dle § 226 písm. e) TŘ, ale bude aplikovat ustanovení § 226 písm. b) TŘ, kdy zprostit pachatele obžaloby z důvodu, že skutek není trestným činem.

6.2 Krajiní nouze

Krajiní nouze, jako okolnost vylučující protiprávnost, je upravena v § 28 TrZ. Jednání v krajiní nouzi není považováno za páchaní trestného činu, neboť se jedná o čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem. V odstavci druhém je upraveno, že nejde o krajiní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak¹¹⁴ anebo způsobený

¹¹² CHMELÍK, Jan, et al. *Trestní právo hmotné : Obecná část*. 1. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2009. 10. Okolnosti vylučující protiprávnost činu, s. 143. ISBN 978-80-7201-785-0.

¹¹³ CHMELÍK, Jan, et al. *Trestní právo hmotné : Obecná část*. 1. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2009. 10. Okolnosti vylučující protiprávnost činu, s. 142. ISBN 978-80-7201-785-0.

¹¹⁴ Zde se jedná o princip subsidiarity

následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil¹¹⁵, anebo ten komu nebezpečí hrozilo, je povinen je snášet.¹¹⁶

6.2.1 Nutná obrana a krajní nouze

Jedná se o obecný institut ve vztahu k ostatním okolnostem vylučujících protiprávnost, z čehož vyplývá, že nutná obrana je považována za speciální a privilegovaný případ krajní nouze. To tedy znamená, že se zpočátku zjišťuje, zda jsou splněny podmínky nutné obrany, a teprve tehdy, když nejsou splněny, se zkoumá možné splnění podmínek krajní nouze. Nejprve se budu zabývat znaky, které má krajní nouze s nutnou obranou společné, a následně uvedu znaky, kterými se odlišují.

Mezi společné znaky spadá:

- okruh chráněných zájmů,
- obě okolnosti jsou společensky prospěšné, a proto vylučují společenskou škodlivost, protiprávnost a trestnost,
- mají stejný motiv jednání, kdy chrání oprávněné a chráněné zájmy trestním zákonem,
- časový úsek je totožný, neboť u krajní nouze musí nebezpečí přímo hrozit a v případě nutné obrany musí útok přímo hrozit nebo trvat,
- obě jednání odvrací nebezpečí, jež může být iniciováno protiprávním útokem fyzické osoby,
- jednat v nutné obraně či krajní nouzi může každý, a to i v případě, že nehrozí útok nebo nebezpečí přímo jemu (tzv. pomoc v nutné obraně nebo pomoc v krajní nouzi),
- nelze užít nutnou obranu proti jednání v krajní nouzi a ani krajní nouzi proti jednání v nutné obraně,
- nutná obrana ani krajní nouze jsou právem a nikoli povinností

Rozdílnými znaky, kterými se oba instituty od sebe odlišují jsou:

¹¹⁵ Zde se jedná o princip proporcionality.

¹¹⁶ Vyloučení krajní nouze v případě povinnosti snášet určité jednání zavedl teprve až trestní zákoník.

- jako nejzásadnější a nejspolehlivější rozlišovací znak považují fakt, že v případě krajní nouze se jedná vůči třetí osobě, která se na útoku nepodílí a mnohdy mu není ani přítomna. U nutné obrany se však obrana vždy zaměřuje pouze vůči útočnickovi, a to už od úplného začátku útoku,
- jak již bylo uvedeno ve společných znacích, obě jednání mohou odvracet nebezpečí iniciované fyzickou osobou. V případě krajní nouze však lze odvracet i nebezpečí vyvolané jinou okolností, jakou jsou např. přírodní síly či selhání techniky apod.,
- další zásadní rozdíl mezi oběma instituty spočívá v požadavku proporcionality. V případě krajní nouze lze způsobit následek či škodu menší, než která hrozila. U nutné obrany je dovoleno způsobit i větší škodu, než která hrozila, ale nesmí být zcela zjevně nepřiměřená.
- v případě krajní nouze, je požadavek subsidiarity jednání. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.4.2.3., subsidiarita znamená, že lze způsobit škodu pouze za předpokladu, kdy nebezpečí nebylo možno odvrátit jiným způsobem. U jednání v nutné obraně není požadavek subsidiarity dán,
- dalším zásadním rozdílem je pohlížení na náhradu škody způsobenou jednáním v krajní nouzi a v nutné obraně. Osoba, která jednala v krajní nouzi, nahrazuje škodu třetím osobám pouze za předpokladu, že nebezpečí vzniklo jejím přičiněním. U nutné obrany, která není zcela zjevně nepřiměřená, se škoda nikdy nehradí.

Jak je z výše uvedených shodných a rozdílných znaků zřejmé, oba instituty jsou vzájemně spjaté a v určitých situacích se i prolínají. Podstata krajní nouze a nutné obrany zůstává totožná. Na první pohled je vidět, že podmínky krajní nouze jsou stanoveny mnohem přísněji než podmínky nutné obrany. Co se týče často diskutované problematiky proporcionality a subsidiarity, tak dle mého názoru oba instituty nejlépe vystihují dvě zásady, které uvádí František Novotný¹¹⁷. V případě krajní nouze se aplikuje zásada „ze dvou zel vybrat menší“ a u nutné obrany se uplatňuje zásada „riziko má nést útočník“.

¹¹⁷ NOVOTNÝ, František, et al. Trestní právo hmotné. 3. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk s.r.o., 2010. Kapitola 3: Nutná obrana, s. 165. ISBN 978-80-7380-291-2.

6.3 Svolení poškozeného

Svolení poškozeného je nově upraveno v § 30 TrZ.¹¹⁸ Trestní odpovědnost je vyloučena za předpokladu, že jednající má souhlas osoby poškozené, kdy tato osoba má oprávnění bez omezení o těchto zájmech rozhodovat.¹¹⁹ Odstavec druhý však zmiňuje další podmínku, kdy takovéto svolení musí být dáno buď předem nebo nejpozději s jednáním osoby páchající čin jinak trestný. Svolení musí být dobrovolné, určité, vážné a srozumitelné.¹²⁰ V případě, že je svolení poškozeného dáno až po jednání pachatele, je pachatel beztrestný jen za předpokladu, že se dalo důvodně předpokládat, že by osoba poškozeného souhlas udělila i vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům (tzv. domnělý souhlas poškozeného). Za nedbalostní trestný čin¹²¹ bude pachatel odpovědný, jestliže se omylem domníval, že byl dán souhlas (tzv. putativní svolení poškozeného). Odstavec tři zmiňuje, že svolení poškozeného nelze považovat za souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení, s výjimkou svolení k lékařským zákrokům, které nejsou protiprávní a jsou v souladu s poznatky lékařské vědy a praxe, tedy souhlas poškozeného je zcela bezvýznamný v případě, že je společenský vztah objektivně chráněn v zájmu společnosti. Důležité je zmínit, že svolení lze vzít zpět, nejpozději však v průběhu jednání, k němuž bylo určeno.

Svolení poškozeného, jako okolnost vylučující protiprávnost, na rozdíl od nutné obrany (ale i ostatních okolností vylučujících protiprávnost) nebývá objektivně společensky prospěšné. Protiprávnost je zde vyloučena kvůli odpadnutí a tedy i nenaplnění individuálního objektu trestného činu. Kratochvíl¹²² uvádí, že lze z toho dovodit jakousi subjektivní společenskou prospěšnost, která vylučuje protiprávnost a trestnost činu.

Jak již bylo několikrát zmíněno, proti dovolenému jednání není nutná obrana přípustná. Z toho tedy vyplývá, že proti svolení poškozeného není povoleno jednat

¹¹⁸ Předchozí trestní zákon výslovně neupravoval svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost.

¹¹⁹ Jedná se především o trestné činy majetkové a trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti.

¹²⁰ Svolení nelze získat lstí a také nelze oprávněnou osobu ve svolení zastoupit

¹²¹ Srov. § 18 odst. 4 TrZ

¹²² KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. Kurs trestního práva : Trestní právo hmotné: Obecná část. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. Kapitola 9. Nedostatek protiprávnosti a trestnosti činu, s. 389. ISBN 978-80-7400-042-3.

v nutné obraně, neboť souhlas poškozeného vylučuje protiprávnost jednání pachatele. Výše uvedené platí i pro tzv. pomocníky v nutné obraně, kteří se musí zdržet obranného jednání proti třetím osobám za předpokladu, že dal poškozený povolení k určitému jednání. V případě, že o svolení pomocník nevěděl, jednal by jen v negativním skutkovém omylu dle § 18 odst. 1 TrZ.

Jen na okraj bych uvedl, že s okolností svolení poškozeného se často spojuje otázka euthanasie. Jedná se o tzv. usmrcení na žádost a ze soucitu. Pohledy na tuto celosvětovou otázku jsou různé. Naše právní úprava však euthanasii nepovoluje, a tudíž by jednání pachatele i přes souhlas poškozeného bylo chápáno jako vražda dle § 140 odst. 1 TrZ. Záleží však na zvážení soudu, zda by aplikoval § 58 odst. 1 TrZ a udělil by trest kratší.

6.4 Přípustné riziko

Přípustné riziko jako okolnost vylučující protiprávnost je po přijetí trestního zákoníku upraveno v § 31 TrZ. Do té doby bylo pouze dovozováno trestněprávní naukou. V prvním odstavci je uvedeno, že trestný čin nespáchá osoba, která v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měla k dispozici v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení či funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem či zájmy chráněné trestním zákonem za předpokladu, že nelze společensky prospěšného výsledku dosáhnout jiným způsobem. Odstavec druhý vymezuje situace, kdy se nejedná o přípustné riziko (negativní vymezení). Je tomu tak v případech, kdy činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by byl k tomuto zákroku dán souhlas dle zvláštního předpisu. Výsledek, k němuž výše uvedená činnost směřuje, musí souhlasit s mírou rizika a provádění činnosti musí být v souladu s požadavky jiného právního předpisu, veřejného zájmu, se zásadami lidskosti a dobrými mravy.

Přípustné riziko je určité riziko spojené se společensky prospěšnou činností, mezi kterou patří zejména výzkum, vývoj, výroba v oblastech zdravotnictví, průmyslu apod. Mnohdy se jedná o různé experimenty, které zkouší nové technologie, nové látky či výrobky. Nevyzkoušené výrobky však přinášejí mnohdy určitá rizika. „*Pokud jde o rizika přiměřená společenskému významu činnosti, s níž*

*jsou spojena, jsou to rizika právním řádem přijatelná, a to i tehdy, pokud riziko přeroste v poruchu.*¹²³

Z výše uvedeného vyplývá, že institut přípustného rizika, který se vyznačuje např. požadavkem subsidiarity jednání, je naprosto rozdílný od institutu nutné obrany.

6.5 Oprávněné použití zbraně

Tuto okolnost vylučující protiprávnost upravuje § 32 TrZ s tím, že trestného činu se nedopustí osoba, která použije zbraň v mezích stanovených jiným právním předpisem. Vztahuje se tedy zejména na jednání osob, které mají zákonné oprávnění nosit a použít zbraň, tedy na příslušníky ozbrojených sil, příslušníky Policie České republiky, strážníky obecní policie, pracovníky celních úřadů, příslušníky vězeňské služby a justiční stráže a na příslušníky bezpečnostní a informační služby. Za jiný právní předpis lze označit na základě pracovní příslušnosti např. zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky a zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky atd.

Zbraní je u této okolnosti vylučující protiprávnost chápána především zbraň střelná, avšak nelze vyloučit i zbraně bodné, sečné či speciální. Pojem zbraně nelze chápat stejným způsobem jako v § 118 TrZ, který vymezuje trestný čin spáchaný se zbraní.

Institut oprávněného použití zbraně je spjat s dalšími okolnostmi vylučujícími protiprávnost, a to s institutem nutné obrany a s institutem krajní nouze. Podmínky nutné obrany či krajní nouze musí být dodrženy v případech, kdy na ně při vymezení podmínek použití zbraně odkazuje zvláštní zákon. V jiných případech, kdy není odkázáno na tyto instituty, musí být dodrženy zvláštní podmínky dané určitým právním předpisem. Zvláštní podmínky jsou mnohdy ve srovnání např. s nutnou obranou širší, kdy je povoleno použití střelné zbraně proti střežené osobě či prchajícímu pachateli za účelem zadržení. Jsou zde však znatelná i určitá omezení, která musí být dodržována. Jako příklad lze uvést předešlý varovný výstřel apod.

¹²³ CHMELÍK, Jan, et al. *Trestní právo hmotné : Obecná část*. 1. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2009. 10. Okolnosti vylučující protiprávnost činu, s. 151. ISBN 978-80-7201-785-0.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že v určitých případech mohou osoby oprávněné jednat buď v krajní nouzi dle § 28 TrZ nebo v nutné obraně dle § 29 TrZ. Musí však být splněny zákonné podmínky dle zvláštního předpisu.

7. Srovnání institutu nutné obrany s vybranými zahraničními úpravami

Institut nutné obrany ve znění trestního zákoníku byl a stále je ovlivňován zahraničními trestními zákony, resp. úpravou nutné obrany, která je v nich obsažená. V této části diplomové práce se nejprve zaměřím na úpravu institutu nutné obrany ve slovenském trestním zákoně, neboť se jedná o našeho nejbližšího zahraničního souseda, se kterým máme dlouhodobou společnou historii. Jako druhou komparaci jsem zvolil úpravu nutné obrany v německém trestním zákoně, neboť se domnívám, že právě německá právní úprava měla největší vliv na celý trestní zákoník z roku 2009.

7.1 Slovenská úprava nutné obrany

Na Slovensku byl i po rozdělení Československé republiky po dlouhou dobu používán trestní zákon z roku 1961. Dne 1. 1. 2006 nabyl účinnosti zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon („dále už jen Slovenský trestní zákon“) ze dne 20. 5. 2005. Institut nutné obrany je ve slovenském trestním zákoně upraven v ustanovení § 25, a to ve znění:

„(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku, zejména jeho způsobu, místu a času, okolnostem vztahujícím se k osobě útočnicka nebo k osobě obránce.

(3) Ten kdo odvrací útok způsobem uvedeným v odstavci 2, nebude trestně odpovědný, pokud jednal v silném rozrušení způsobeném útokem, zejména v důsledku zmatku, strachu nebo úleku.

(4) Pokud se někdo vzhledem k okolnostem případu mylně domnívá, že útok hrozí, nevylučuje to trestní odpovědnost za čin spáchaný z nedbalosti, pokud omyl spočívá v nedbalosti.“¹²⁴

¹²⁴ Slovenský trestní zákon. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006, s. 26. ISBN 80-7338-055-2.

Jak je již na první pohled zřejmé, slovenská právní úprava rozebírá institut nutné obrany daleko podrobněji než naše právní úprava v § 29 TrZ. První odstavec se v podstatě obsahově vůbec neliší od naší právní úpravy.

V odstavci druhém nalezneme vymezení kritéria excessu z nutné obrany. Tímto kritériem je stejně jako v § 29 TrZ zcela zjevná nepřiměřenost obrany. Slovenský trestní zákoník navíc podrobněji uvádí kritéria nepřiměřenosti, kterými jsou zejména způsob, místo a čas útoku, okolnosti vztahující se k osobě útočnicka či obránce. Výčet těchto kritérií je pouze demonstrativní.

Odstavec třetí obsahuje vyloučení trestnosti obránce při překročení mezi nutné obrany vůči jednání útočnicka, pokud jednal v silném rozrušení způsobeném útokem, zejména v důsledku zmatku, strachu nebo úleku. „*Pre posúdenie trestnej zodpovednosti bude teda dôležité v akom psychickom stave sa obranca v dôsledku útoku nachádzal, intenzita jeho rozrušenia sprevádzaná strachom, neistotou, preľaknutím sa, vzhľadom na moment prekvapenia, časovú tieseň, osobu útočníka a ďalšie objektívne okolnosti. Rozhodujúcim podkladom bude pritom posudok znalca.*“¹²⁵ Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.1., obsahově podobná úprava byla obsažena i v návrhu našeho trestního zákoníku, avšak pro její nepochopení nebyla nakonec přijata.

V posledním odstavci je výslovně upraveno jednání v omylu v rámci nutné obrany (tzv. putativní obrana). Česká právní úprava problematiku putativní obrany řeší podle ustanovení § 18 odst. 4 TrZ.

7.2 Německá úprava nutné obrany

V minulosti byla právní úprava nutné obrany obsažena v německém občanském zákoníku, neboli Bürgerliches Gesetzbuch („dále už jen BGB“). Nutná obrana byla v BGB rozdělena do dvou skupin, a to na nutnou obranu agresivní (§ 904 BGB) a nutnou obranu defenzivní (§ 228 BGB).

¹²⁵ ĎURANA, Vladimír, Základný komentár k trestnému zákonu, § 25. <http://www.epi.sk>

V současné době je právní úprava institutu nutné obrany obsažena v § 32 a v § 33 německého trestního zákona, neboli Strafgesetzbuch¹²⁶ („dále už jen StGB“).

§ 32 StGB (Nutná obrana)

(1) Kdo se dopustí jednání, které se vyžaduje z důvodu nutné obrany, nejedná protiprávně.

(2) Nutná obrana je obrana, která je potřebná z důvodu odvracení přítomného protiprávního útoku na sebe nebo jiného.

§ 33 StGB (Překročení mezi nutné obrany)

Překročí-li pachatel meze nutné obrany z důvodu zmatku, strachu nebo úleku, nebude potrestán.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že jednání osoby, která jedná v nutné obraně, nelze považovat za protiprávní. Nutná obrana musí odvracet útok, který je veden na osobu obránce či jinou osobu. Dle německého práva se útok, jakožto jednání člověka, vyznačuje dvěma znaky, a to protiprávností a přítomností. Aby byl útok přítomný, musí bezprostředně hrozit nebo být započat nebo ještě stále trvat.¹²⁷ Dále je povolen i útok spáchaný opomenutím.

Dle německého práva musí být obrana nutná, resp. potřebná (skutková otázka), žádoucí či příkázána (normativní otázka), a musí zde být splněn subjektivní prvek obrany, tedy vědomí o nutné obraně.

Německé pojetí nutné obrany, stejně jako české, vychází z tzv. „dvouelementární teorie“. Tato dualistická teorie staví nutnou obranu na individuálněprávním a sociálněprávním, někdy též nazývaným kolektivněprávním základu. Individuálněprávní zdůvodnění stojí na myšlence sebeobranu, kdy každý má možnost bránit své zájmy vůči protiprávnímu útoku. Sociálněprávní zdůvodnění je

¹²⁶ Bundesministerium der Justiz. [online]. [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb>

¹²⁷ HAFT, Fritjof. *Strafrecht, Allgemeiner Teil*. 7. Aufl. München: C.H.Beck, 1996, s. 84. ISBN 3406413161.

postaveno na idee právního osvědčení. Haft¹²⁸ uvádí, že osoba, která brání své statky a oprávněné zájmy proti útoku, který je protiprávní, nejedná v podstatě sobecky, jelikož současně brání i právní pořádek.

Mezi jeden ze zásadních rozdílů německé a české právní úpravy institutu nutné obrany patří zejména otázka subsidiarity jednání. Dle německé právní úpravy se musí obránce útoku vyhnout. Nicméně za situace, kdy samotné vyhnutí se útoku by obránci přineslo určité nevýhody anebo by se musel vzdávat svých práv a zájmů, není požadavek subsidiarity dán. Haft¹²⁹ uvádí na příkladu, že slabá osoba se může bránit jen výstřelem, zatímco silnější osoba má možnost se bránit pěstmi. Ovšem za situace, kdy je možnost zavolat policii, a tím odvrátit útok, je nutná obrana vyloučena. Vůči státní ochraně je tedy nutná obrana jedince subsidiární. Česká právní úprava nutné obrany požadavek subsidiarity nevyžaduje.

Jak již bylo uvedeno výše, hlavním znakem nutné obrany v německé právní úpravě je „potřebnost obrany“. Potřebnou obranou se rozumí taková obrana, která dává obránci možnost okamžitě a zcela úspěšně odvrátit útok, a to bez jakéhokoliv rizika pro něj samého či jinou osobu. I přesto, že v české právní úpravě takovýto pojem nenalezneme, neznamená to však, že zde požadavek nutnosti, resp. potřebnosti obrany není. Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.1., kritérium potřebnosti obrany je v české právní úpravě dovozováno ze samotného názvu této okolnosti vylučující protiprávnost, zároveň i z použití tohoto pojmu v druhém odstavci § 29 TrZ a mmj. je tento pojem užíván jak v teorii tak i praxi bez sebemenších potíží.¹³⁰

Důležité je ještě zmínit, že německá právní úprava, stejně jako úprava slovenská (§ 25 odst. 3 slovenského trestního zákona.), upravuje v § 33 StGB beztrestnost jednání obránce při překročení mezi nutné obrany z důvodu zmatku, strachu či úleku. *„To platí pro exces intenzivní, u extenzivního přichází v úvahu beztrestnost jen v důsledku putativní obrany. Musí však být podstatně omezena*

¹²⁸ HAFT, Fritjof. *Strafrecht, Allgemeiner Teil*. 7. Aufl. München: C.H.Beck, 1996, s. 85. ISBN 3406413161.

¹²⁹ HAFT, Fritjof. *Strafrecht, Allgemeiner Teil*. 7. Aufl. München: C.H.Beck, 1996, s. 86. ISBN 3406413161.

¹³⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2006. Okolnosti vylučující protiprávnost, s. 66. ISBN 80-7179-527-5.

schopnost správně podstatné skutečnosti vnímat a zhodnotit, a mezi afektem a překročením musí být příčinná souvislost.“¹³¹ Jak již bylo uvedeno v kapitole 7.1., česká právní úprava nutné obrany se touto problematikou v současné době nezabývá.

¹³¹ KUČHTA, Josef . Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999. Překročení mezi nutné obrany, s. 173. ISBN 80-210-2198-5.

Závěr

Ač by měly být zákony tvořeny pro lidi, jsou leckteré zákonné definice, jež jsou vydány ve Sbírce zákonů, pro „běžného občana“, který nemá právnické vzdělání a nepohybuje se v právním odvětví, často nesrozumitelné a těžko pochopitelné. Výklad zákonné definice takovouto osobou může být značně zkreslený, a tudíž i mylný, neboť jak uvádí Jan Lata: „*Většina občanů se domnívá, že napadenému zákon téměř nedává možnost sám se bránit, a v případě, že tak učiní, bude jeho jednání trestné.*“¹³²

Z výše uvedených důvodů bylo hlavním účelem, resp. cílem mé práce, podat ucelený výklad o trestněprávním institutu nutné obrany jako okolnosti vylučující protiprávnost, kdy jsem se pokusil shrnout samotnou podstatu tohoto institutu.

Nutná obrana je velmi důležitým a specifickým institutem trestního práva. Nutná obrana, jako okolnost vylučující protiprávnost, slouží k ochraně osob, které jsou ohrožovány útokem. Ustanovení dosti výstižně stanovuje, jaké podmínky musí být splněny a zároveň jaké mantinely, resp. meze nesmí být překročeny, aby se jednalo o jednání v nutné obraně. Trestní zákoník, který upravuje institut nutné obrany v hlavě III. obecné části, systematicky řadí tento institut za krajní nouzi, neboť jejich podstata je shodná. Důležité je však podotknout, že i když je nutná obrana chápána jako zvláštní (privilegovaný) případ krajní nouze, lze říci, že je krajní nouze k nutné obraně ve vztahu speciality, neboť zahrnuje více omezujících podmínek (např. požadavek subsidiarity jednání či požadavek proporcionality).

Význam institutu nutné obrany lze dovodit již z jeho bohaté a dlouhé historie. Jsem toho názoru, že celkový souhrn poznatků získaných o tomto institutu by nemohl být kompletní bez znalosti historických okolností, které spoluvytvářely vývoj nutné obrany, a proto jsem se již tomuto okruhu věnoval v první kapitole, kdy jsem se především zaměřil na vývoj v českých zemích od roku 1852 až po současnost.

Druhá kapitola, která je hlavním pilířem této práce, pojednává o samotné podstatě a účelu tohoto institutu. Mým cílem bylo též vytvořit jednotný pohled

¹³² LATA, Jan. Vývoj institutu nutné obrany a krajní nouze v českých zemích. Trestní právo. 1999, č. 2, s. 20.

na podmínky a meze nutné obrany. V úvodu této kapitoly jsem si určil za cíl rozebrat dříve navrhovanou změnu ustanovení institutu nutné obrany, která však nebyla při rekodifikaci přijata. Navrhované části byl dán prostor v celé jedné podkapitole této práce z toho důvodu, že i přes její nepřijetí, dává dle mého názoru stále možnost k úvahám de lege ferenda.

Situacemi, kdy obránce překročí meze nutné obrany, jež stanovuje zákon, se zabývá třetí kapitola. Je zde rozebrán jak exces intenzivní, kdy obránce nedodrží meze přiměřenosti, tak i exces extenzivní, který spočívá v nedodržení časové podmínky, tzn. útok a obrana nejsou aplikovány současně.

V současné době jsou více než dříve obvyklé případy, kdy se některé osoby brání pomocí instalace automatických obranných zařízení. Důležité je zmínit, že tyto případy, a nejen ony, musí být posuzovány individuálně a za pomoci zjištění všech okolností dané situace. Pro lepší pochopení a seznámení se s danou oblastí je v podkapitole části čtvrté blíže rozebrán skutečný případ z praxe, jenž dle mého názoru dává potřebný náhled na danou problematiku.

Jiné právní řády, ale i jiná právní odvětví upravující institut nutné obrany, poskytují na základě komparace velmi dobrý náhled na úpravu tohoto institutu jako takového. Už jen fungující bezproblémová úprava v jiných státech působí silou přesvědčivosti a dává ne jeden důvod k zamyšlení, zda by takováto právní úprava lépe nechránila obránce, který brání zájmy, které jsou chráněny trestním zákoníkem, ba i celým právním řádem České republiky.

Jsem toho názoru, že současná právní úprava trestněprávního institutu nutné obrany je dostačující a i díky judikatuře zejména Nejvyššího soudu ČR poskytuje dobrou ochranu osob, které brání zájmy chráněné zákonem. Avšak i přes léta prověřenou funkčnost tohoto institutu se domnívám, že by stálo ještě za úvahu, zda by se neměl přesněji definovat pojem „způsob útoku“, jak již bylo dříve navrhováno, a to rozšířením odstavce druhého §29 TrZ, o místo nebo čas útoku, anebo o okolnosti vztahující se k osobě útočníka. Také jsem toho názoru, že by se do právní úpravy nutné obrany mělo začlenit již dříve projednávané ustanovení, a to beztrestnost obránce v případě nesplnění podmínek nutné obrany, pokud jednal v silném rozrušení, strachu či úleku a nebo zmatku způsobeném útokem.

Aby se tato diplomová práce nezabývala pouze teoretickými případy a zákonnými ustanoveními, pokusil jsem se ji obohatit o lidský faktor, tedy o mínění „běžných občanů“ na institut nutné obrany, a to pomocí dotazníku, který jsem vytvořil a následně uveřejnil v období od 30. 10. 2011 do 29. 11. 2011 na internetových stránkách [www. vyplnto.cz](http://www.vyplnto.cz). Ve výše uvedeném časovém období bylo vyplněno 284 dotazníků, z toho odpovídalo 184 žen a 100 mužů, mezi nimiž převládali respondenti ve věku od 18 do 25 let, kteří měli nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské, zakončené maturitní zkouškou. Celý dotazník, který obsahuje 28 otázek ¹³³, poskytuje dle mého názoru velmi dobrou vypovídací hodnotu o znalostech a mínění občanů na institut nutné obrany. Dotazník lze systematicky rozdělit do tří částí, z toho třetí část byla určena pouze pro osoby, které mají s nutnou obranou nějaké zkušenosti. První část dotazníku obsahuje údaje o respondentech a navazující druhá část se zabývá vlastním názorem a míněním respondentů o institutu nutné obrany.

Z uvedených odpovědí na otázky a následného grafického znázornění ¹³⁴ vyplývá, že znalost institutu nutné obrany je poměrně nedostatečná. Domnívám se, že by stálo za úvahu, zda by široká veřejnost neměla být více informována o možnostech užití a hranicích nutné obrany, což by jistě vedlo k častějšímu a troufám si říci i bezvadnému používání tohoto institutu. V současné době je veřejnost informována především prostřednictvím medií. Jsem toho názoru, že informace, která media zveřejňují, ne vždy vedou k motivování obrany sama sebe či někoho jiného.

Na základě vyhodnocených odpovědí dotazníku lze konstatovat, že značná většina respondentů si buď myslí že ví, co je nutná obrana (52,11%) nebo ví určitě, co znamená (25%). Pouze pro 22,54% respondentů je ustanovení § 29 TrZ naprosto srozumitelné a pro 50% je spíše srozumitelné. Většina respondentů (39,44%) se spíše domnívá, že právní úprava je nedostačující, avšak tento názor není ve velkém nepoměru s respondenty, kteří jsou toho názoru, že lze § 29 TrZ za dostačující považovat (35,56%). Z výsledků dále vyplývá, že největším negativním faktorem

¹³³ Viz. příloha č. 1

¹³⁴ Viz. příloha č. 2

pro obránce je obava z následného trestního stíhání jeho osoby, což také vede k časté pasivitě jednání napadené či jiné osoby.

Při vyhodnocování vědomostí respondentů o tomto institutu bylo zjištěno, že převážná většina neví, jaký je rozdíl mezi nutnou obranou a krajní nouzí (61,62%), a také že jsou toho názoru, že není dovoleno zajistit si své obydlí automatickým obranným zařízením (85,92%). Více jak polovina dotázaných (59,86%) se domnívá, že lze použít zbraň proti neozbrojenému útočníkovi, avšak 63,38 % respondentů je toho názoru, že nelze usmrtit útočníka při ochraně majetku. Zde je důležité opět připomenout, že konkrétní případ se hodnotí individuálně na základě všech okolností dané situace. Veškeré další výsledky odpovědí všech respondentů jsou graficky zaznamenány v příloze č. 2.

Jsem toho názoru, že pro vyhodnocení dotazníku je důležité zařadit kritérium vnímání respondentů, kteří již byli vystaveni fyzickému útoku. Fyzickému útoku bylo vystaveno 74 respondentů (26,06%), z toho bylo 48 mužů a 26 žen, převážně ve věku 18-25 let (67,56%) a 26-35 let (25,68%). 37 těchto respondentů (50%), dosáhlo středoškolského vzdělání s maturitou a 26 získalo jiné vyšší vzdělání (35,13%). Převážná většina z nich nežije v místě se zvýšenou kriminalitou, neprovozují žádné bojové či obdobné umění, nevlastní zbrojní průkaz, tedy ani střelnou zbraň.

Při hodnocení samotné obrany bylo zjištěno, že ze 74 ohrožených se 61 z nich (82,43%) bránilo a pouze u 47 respondentů (77,05%) byla obrana úspěšná. Je až alarmující, že pouze u 11 případů ze 74 (14,86%) byl útočník následně potrestán.

Bez povšimnutí nelze ponechat ani situaci pomoci v nutné obraně. Z výsledků vyplývá, že ze všech respondentů již pomohlo jinému 69 dotázaných (24,3%), a z toho by 57 (82,61%) pomohlo znovu, což lze označit za velmi pozitivní jev ve společnosti.

Resumé

This thesis deals with Criminal institute of private defense (also called self-defense), according to the valid juridical adjustment, which means accordance with § 29 of Criminal Code (No. 40/2009 Coll.). The purpose of this work is to clarify the whole issue of this institute.

In the beginning of the work the historical development of self-defense is outlined. This institute has been known since ancient times, but it was Marcus Tullius Cicero who was the first to juridically express self defense in his speech to defend Milon. The first chapter puts greater emphasis on adjustment in the Czech lands from the 19th century to the present.

The second part is the main pillar of this work, it deals with the present juridical adjustment of this institute. This chapter defines the essence and the purpose of self-defense. There are also discussed the conditions, that must be respected and also limits, or more precisely the boundaries that must not be exceeded. In the introduction is devoted attention to the possibility of design changes to the juridical adjustment of 2009.

Situations, when the defender overstepped the limits of necessary self-defense, which sets the law, follows up the third chapter. In this part, is analyzed the strong excess when, the defender does not comply with the limits of proportionality and the extensive excess, which occurs by failure to meet the conditions, ie. attack and defense are not applied at the same time.

The fourth part analyzes the installation of automatic self-service devices. It is often discussed issue recently and opinions about it often differ. In the subchapter of this section is given space to a real practice case, which is more analyzed there and which in the opinion of the author gives the necessary perspective on the issue.

For a better understanding of the whole Institute of Private defense, attention was given for its comparison. Part of this work is a chapter which compares the criminal institute of private defense with the adjustment of self-defense in civil, administrative and international law. In other parts of this thesis is private defence

compared with the other circumstances of justification, but also with the international juridical adjustment in the Slovak Republic and Germany.

The final section summarizes all the information which the author of this work gathered and also there is a short consideration how to change the criminal juridical adjustment of this institute in the future. The author also focused on the public opinion, and evaluated it at the very end of this thesis.

Seznam použité literatury:

Odborné publikace:

ČENTÉŠ, Jozef. Trestný zákon s komentářem. 1. vyd. Žilina: Eurokódex-Poradca podnikateľa, 2006, 624 s. ISBN 80-88931-47-9.

ČERVENÝ, Zdeněk. Přestupkové právo : komentář k zákonu o přestupcích včetně textu souvisejících předpisů : aktualizované vydání podle právního stavu k 1.1.2011. 17. aktual. vyd. Praha : Linde Praha, a.s., 2011. 457 s. ISBN 978-80-7201-830-7.

ŘURANÁ, Vladimír, Základný komentár k trestnému zákonu, § 25.
<http://www.epi.sk>

FENYK, Jaroslav. Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu zákonu 1918-1995. Vyd. 1. Praha : C.H.Beck, 1995. 795 s. ISBN 80-7179-038-9.

FENYK, Jaroslav; STRÍŽ, Igor. Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou : 1. díl, Trestní zákoník. 1. vyd. Praha : Linde Praha, a.s., 2010. 1326 s. ISBN 978-80-7201-802-4.

FICO, Robert. Nutná obrana. Prvé vyd, Ludoprint, a.s., 2001. 124 s. ISBN 80-968329-3-X

HAFT, Fritjof. Strafrecht, Allgemeiner Teil. 7. Aufl. München: C.H.Beck, 1996, 323 s. ISBN 3406413161.

CHMELÍK, Jan, et al. Trestní právo hmotné : Obecná část. 1. vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2009., 292s. ISBN 978-80-7201-785-0.

JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád : s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif : podle stavu k 1.12.2011. 2. aktualizované vydání. Praha : Leges, 2011. 1280 s. ISBN 978-80-87212-99-8.

JEMELKA, Luboš; VETEŠNÍK, Pavel. Zákon o přestupcích a přestupkové řízení : komentář. vyd. 1. Praha : C.H. Beck, 2011. 534 s. ISBN 978-80-7400-355-4.

KUCHTA, Josef. Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 17.4.2000 na Ministerstvu spravedlnosti ČR v Praze. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2000. 256 s. ISBN 80-210-2469-0.

KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vydání. Brno : MU Brno, 1999., 218 s. ISBN 80-210-2198-5.

KRATOCHVÍL, Vladimír, et al. Kurs trestního práva : Trestní právo hmotné: Obecná část. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009., 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.

MALENOVSKÝ, Jiří. Mezinárodní právo veřejné : jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému. 5. vydání. Praha : Doplněk, 2008., 551 s. ISBN 978-80-7239-218-6.

MALÝ, Karel. Trestní právo v Čechách v 15.-16.století. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1989. 271 s.

MAŠLANYOVÁ, Darina, et al. Trestné právo hmotné všeobecná a osobitná část. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2011., 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.

NOVOTNÝ, František, et al. Trestní právo hmotné. 3. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk s.r.o., 2010., 393 s. ISBN 978-80-7380-291-2.

NOVOTNÝ, František. Trestní zákoník 2010 : stav k 1.4.2010 : komentář, judikatura, důvodová zpráva. 1. vyd. Praha : Eurounion, 2010. 838 s. ISBN 978-80-7317-084-4.

NOVOTNÝ, František. Právo na sebeobranu: Jak se smíme bránit. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ s.r.o.. 114 s. ISBN 80-86920-10-0.

NOVOTNÝ, Oto, et al. Trestní právo hmotné I. : Obecná část. 6., aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2010., 583 s. ISBN 978-80-7357-509-01.

PROUZA, Daniel. Trestní zákoník s judikaturou a souvisejícími předpisy. 1.vyd. Praha: C.H.Beck s.r.o., 2010, 1280 s. ISBN 978-80-7400-187-1.

SOLNÁŘ, Vladimír. Československé trestní právo : Učebnice. Sv. 1, Obecná část. 2. vyd. Praha : Orbis, 1969. 321 s.

SOLNÁŘ, Vladimír. Systém českého trestního práva. Vyd. 1. Praha : Novatrix, 2009. 502 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

SOLNÁŘ, Vladimír; FENYK, Jaroslav; CÍSAŘOVÁ, Dagmar . Základy trestní odpovědnosti. 2. vyd., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha : Orac, 2003., 455 s. ISBN 80-86199-74-6.

ŠEDIVÝ, Václav. Novelizované trestní kodexy a zákon o přestupcích. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 2006, 412 s. ISBN 80-206-0095-7.

ŠÁMAL, Pavel. Osnova trestního zákoníku 2004-2006. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2006., 399 s. ISBN 80-7179-527-5.

ŠÁMAL, Pavel, et al. Trestní zákoník I : komentář : § 1- 139. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009., 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3.

VANTUCH, Pavel. Trestní zákoník s komentářem k 1. 8. 2011. 1.vyd. Olomouc: ANAG, 2011, 1367 s. ISBN 978-80-7263-677-8.

Slovenský trestní zákon. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006, 203 s. ISBN 80-7338-055-2

Odborné články:

BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. Trestněprávní revue. 2010, č. 2, s. 43-50.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. K nové koncepci okolností vylučujících protiprávnost. Trestní právo. 2000, č. 10, s. 9-11.

ČERNÝ, Petr. Nutná obrana v současném pojetí. Státní zastupitelství. 2008, 07-08, s. 27-32.

DOLENSKÝ, Adolf. Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)". Bulletin advokacie. 1994, č. 1, s. 19-26.

DOLENSKÝ, Adolf; NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. Trestní právo. 1998, 1, s. 8-10.

FREMR, Robert; ZELENKA, Pavel. K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona. Právní praxe. 1994, č. 6, s. 337-343

HRUŠKA, Jiří. Institut nutné obrany ve světle navrhované rekonstrukce trestního zákoníku. Trestní právo, 2007 roč. 12, č. 12, s. 13-18. ISSN 1211-2860.

KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany : Nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". Právní fórum. 2006, č. 12, s. 437-444.

KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního zákona. Trestněprávní revue, 2003, č. 2, s. 47-52.

KRÁLÍK, Michal. Nutná obrana v občanském a trestním právu aneb meze interpretace v právu. Právní rozhledy. 2000, č. 1, s. 5-12.

LATA, Jan. Vývoj institutů nutné obrany v českých zemích. Trestní právo. 1999, č. 2, s. 20-23.

LNĚNIČKA, Jiří. Ad "Nová koncepce nutné obrany (§ 13 tr. zák.)". Bulletin advokacie. 1994, č. 4, s. 13.

NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. Trestněprávní revue. 2003, č. 2, s. 204-206.

PURÝ, František. Judikatura. Trestněprávní revue. 2007, č. 1, s. 18-21.

PURÝ, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. Trestněprávní revue. 2007, č. 8, s. 230-235.

SOVÁK, Zdeněk. Několik poznámek k novelám trestního zákona a trestního řádu. Právní praxe. 1994, č. 2, s. 73-79.

ŠÁMAL, Pavel. K vládnímu návrhu novelizace ustanovení § 13 tr. zák. o nutné obraně. Právní praxe. 2007, č. 2, 80-83.

TESCHLER, Eduard. K některým otázkám nutné obrany. Trestní právo. 1997, roč. II., č. 10, s. 10-11.

Internetové odkazy:

Bundesministerium der Justiz. [online]. [cit.2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb>

Pasti proti zlodějům mohou být nutnou obranou, rozhodl Nejvyšší soud. Novinky.cz [online]. 2009, [cit.2011-11-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/180331-pasti-proti-zlodejum-mohou-byt-nutnou-obranou-rozhodl-nejvyssi-soud.html>>.

Použité české zákony:

usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zákon 140/1961 Sb., trestní zákon

zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

zákon č. 219/199 Sb., o ozbrojených silách České republiky

zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

zákon č. 290/2003 Sb.

zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Použité zahraniční zákony

zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)

Strafgesetzbuch (StGB)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Znění otázek dotazníku	I
Příloha č. 2: Grafické znázornění odpovědí všech respondentů.....	III

Příloha č. 1: Znění otázek dotazníku

Znění otázek dotazníku

1. část – přiblížení respondenta

- Jste muž nebo žena?
- Kolik je Vám let?
- Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
- Žijete v místě se zvýšenou kriminalitou?
- Provozujete nějaký druh bojového umění?
- Vlastníte zbrojní průkaz?

2. část – znalost respondentů institutu nutné obrany a jejich názor na ni

- Je Vám znám právní pojem „Nutná obrana“ ve smyslu trestního zákoníku?
- Je dle Vašeho názoru ustanovení § 29 trestního zákoníku (Nutná obrana) srozumitelné a dobře pochopitelné? – „1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem. 2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“
- Domníváte se, že je ustanovení § 29 trestního zákoníku dostačující?
- Víte jaký je rozdíl mezi nutnou obranou a krajní nouzí ve smyslu trestního zákoníku?
- Domníváte se, že je obecně dovoleno zajistit své obydlí automatickým obranným mechanismem (např. samostřílem, propadlem atp.)?
- Víte co znamená pojem putativní (zdánlivá) nutná obrana?
- Myslíte si, že v hraničních případech nutné obrany je soudy rozhodováno ve prospěch obránce?
- Myslíte si, že je institut nutné obrany před soudy často využíván?
- Je dle Vašeho názoru možné usmrtit útočníka při ochraně majetku?
- Je dle Vašeho názoru možné užít v určitých situacích zbraň v nutné obraně proti neozbrojenému útočnickovi?
- Je dle Vašeho názoru zaměstnanec soukromé bezpečnostní agentury oprávněn požadovat legitimaci zadržené osoby a provést u ní osobní prohlídku s cílem nalézt odcizené zboží?

- Myslíte si, že má zaměstnanec soukromé bezpečnostní agentury oprávnění omezit osobní svobodu osoby, která není ani podezřelá ze spáchání trestného činu a to v případě, že o to bude požádán orgánem Policie ČR při plnění jejich úkolů?
- Do skupiny aktivního obránce nepatří:
- Do skupiny pasivního obránce patří:
- Z jakého důvodu byste institut nutné obrany neužili? (nepovinná otázka)
- Obáváte se, že v případě, kdy útočníka zraníte, Vám bude hrozit postih od orgánů činných v trestním řízení?

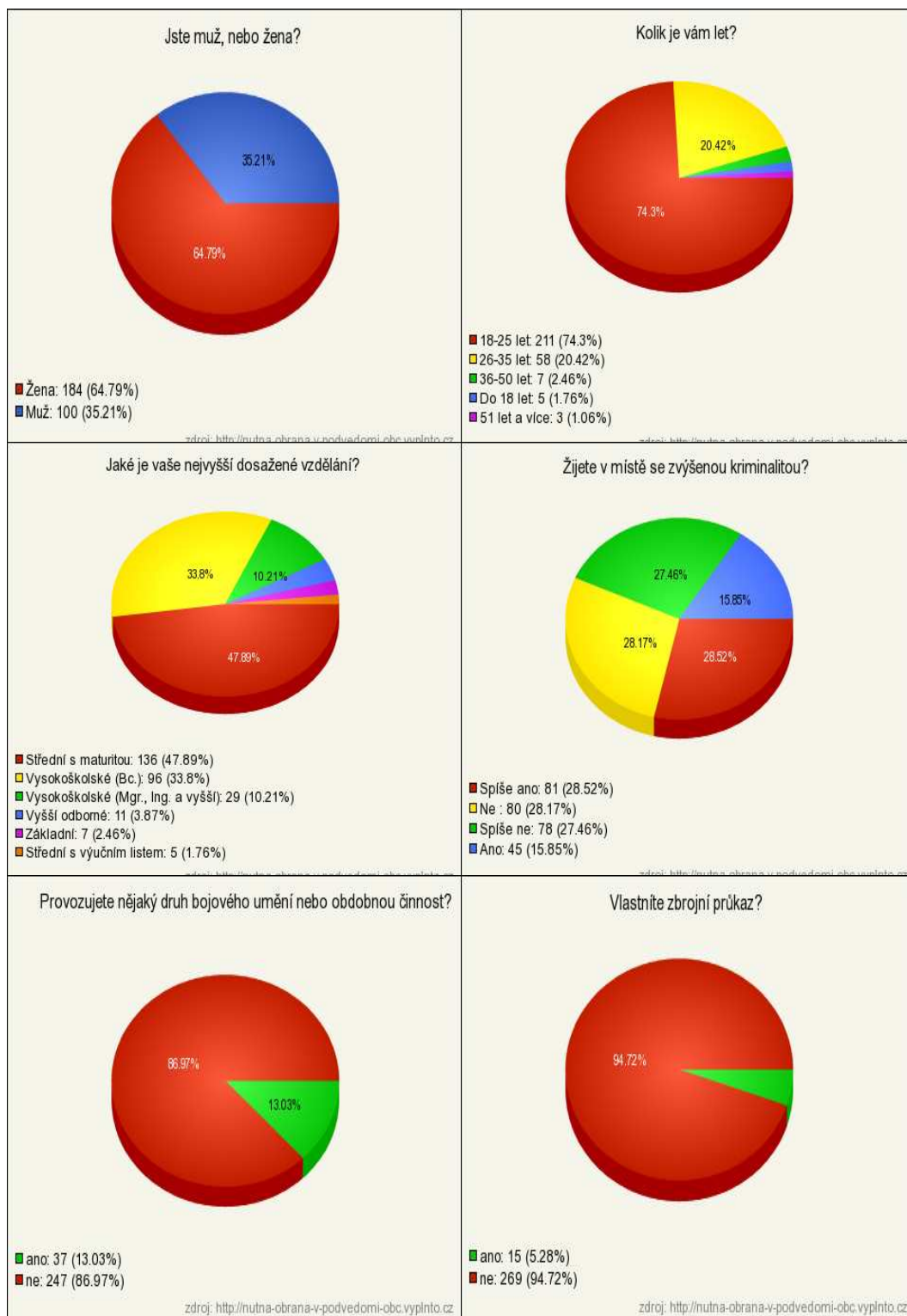
3. část – vlastní zkušenost respondentů s nutnou obranou

- Byl(a) jste někdy vystaven fyzickému útoku?
- Bránil(a) jste se tomuto útoku?
- Byla vaše obrana úspěšná
- Byl útočník potrestán?
- Vystoupil(a) jste někdy na obranu jiného? (tzv. pomocník v nutné obraně)
- Vystoupil(a) byste znovu na obranu jiné osoby?

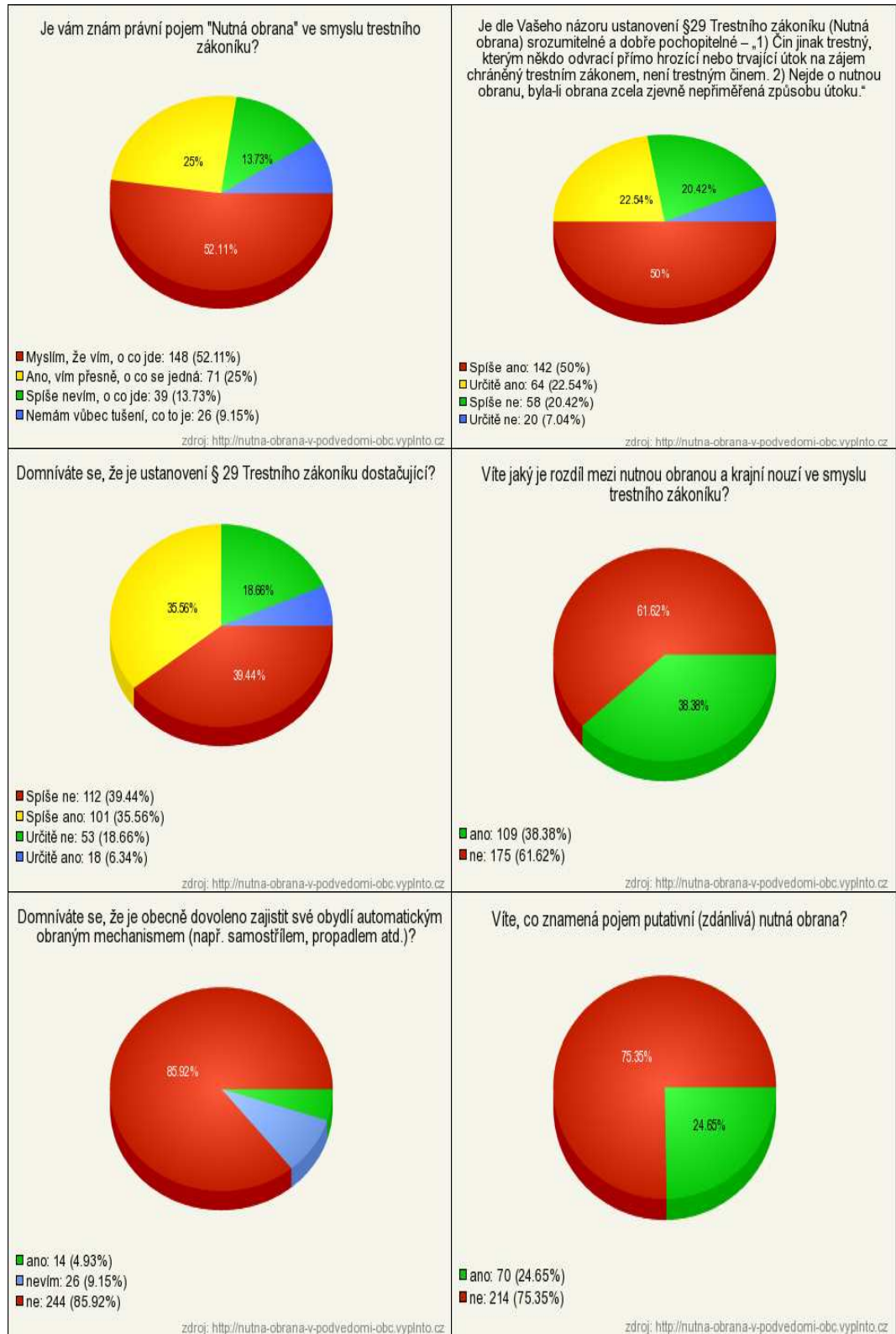
Příloha č. 2: Grafické znázornění odpovědí všech respondentů

Grafické znázornění odpovědí všech respondentů

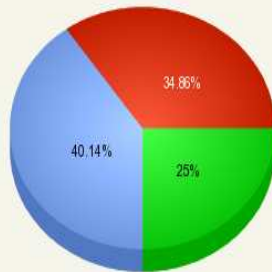
1.část - přiblížení respondenta

2.část - znalost respondentů institutu nutné obrany a jejich názor na ni

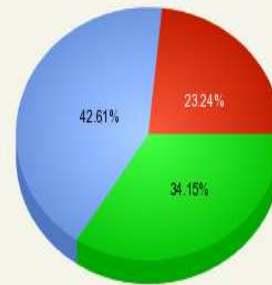
Myslíte si, že v hraničních případech nutné obrany je soudy rozhodováno ve prospěch obránce?

■ ano: 71 (25%)
 ■ nevím: 114 (40.14%)
 ■ ne: 99 (34.86%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vyplnto.cz>

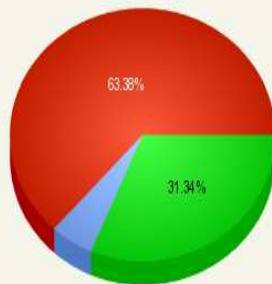
Myslíte si, že je institut nutné obrany před soudy často využíván?

■ ano: 97 (34.15%)
 ■ nevím: 121 (42.61%)
 ■ ne: 66 (23.24%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vyplnto.cz>

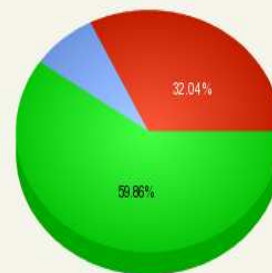
Je dle Vašeho názoru možné usmrtit útočnicka při ochraně majetku?

■ ano: 89 (31.34%)
 ■ nevím: 15 (5.28%)
 ■ ne: 180 (63.38%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vyplnto.cz>

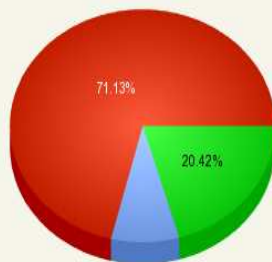
Je dle Vašeho názoru možné užít v určitých situacích zbraň v nutné obraně proti neozbrojenému útočnickovi?

■ ano: 170 (59.86%)
 ■ nevím: 23 (8.1%)
 ■ ne: 91 (32.04%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vyplnto.cz>

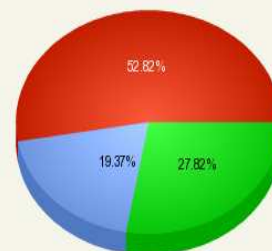
Je dle Vašeho názoru zaměstnanec soukromé bezpečnostní agentury oprávněn požadovat legitimaci zadržené osoby a provést u ní osobní prohlídku s cílem nalézt odcizené zboží?

■ ano: 58 (20.42%)
 ■ nevím: 24 (8.45%)
 ■ ne: 202 (71.13%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vyplnto.cz>

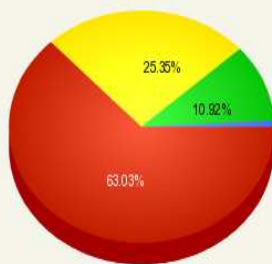
Myslíte si, že má zaměstnanec soukromé bezpečnostní agentury oprávnění omezit osobní svobodu osoby, která není ani podezřelá ze spáchání trestného činu a to v případě, že o to bude požádán Orgánem policie ČR při plnění jejich úkolů?

■ ano: 79 (27.82%)
 ■ nevím: 55 (19.37%)
 ■ ne: 150 (52.82%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vyplnto.cz>

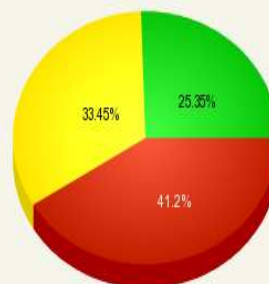
Do skupiny aktivního obránce NEPATŘÍ:

- Právnická osoba: 179 (63.03%)
- Trestně neodpovědná osoba (nedostatek věku, omezená způsobilost apod.): 72 (25.35%)
- Pomocník v nutné obraně: 31 (10.92%)
- Fyzická osoba: 2 (0.7%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vypinto.cz>

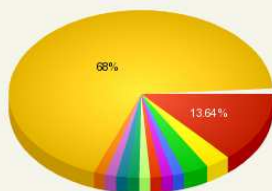
Do skupiny pasivního obránce PATŘÍ:

- Fyzická i právnická osoba : 117 (41.2%)
- Pouze fyzická osoba: 95 (33.45%)
- Pouze právnická osoba: 72 (25.35%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vypinto.cz>

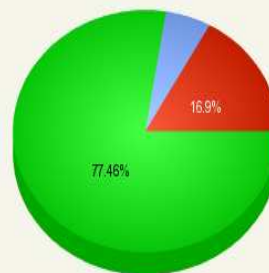
Z jakého důvodu byste institut nutné obrany neužili?

- nevím: 9 (13.64%)
- strach: 2 (3.03%)
- Z žádného: 2 (3.03%)
- Protože je těžké dokazovat, co je přiměřená obrana.: 1 (1.52%)
- časový: 1 (1.52%)
- nido nebyl napaden: 1 (1.52%)
- v případě že bych nechtěl aby se na to přišlo.. :D: 1 (1.52%)
- ochrana marginální majetkové hodnoty: 1 (1.52%)
- Teď mě fakt nic nenapadá, ale jen spíš a aby se toho nevyužívalo: 1 (1.52%)
- Obavy o své zdraví?: 1 (1.52%)
- Protože si nikdy nemůžete být jisti, jestli jí soud uzná jko přiměřenou.: 1 (1.52%)
- Ostatní odpovědi: 45 (68%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vypinto.cz>

Obáváte se, že v případě, kdy útočnicka zraníte, Vám bude hrozit postih od orgánů činných v trestním řízení?

- ano: 220 (77.46%)
- nevím: 16 (5.63%)
- ne: 48 (16.9%)

zdroj: <http://nutna-obrana-v-podvedomi-obc.vypinto.cz>

3. část - vlastní zkušenost respondentů s nutnou obranou

